

„ki lehet a falevél címzettje itt”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 21. (611.) SZÁM — NOVEMBER 10.

ára 2 lej

Todor Tamás: Szörny hallal

- Széles Klára irodalomtörténésszel, kritikussal beszélget Pál-Lukács Zsófia
- Benő Attila versei
- Fried István a kortárs kritikáról
- Sigmond István:
Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 4.
- Ferenczi Szilárd Kincses Réka filmjéről
- A NAGY KILOMETRIK

KARÁCSONYI ZSOLT

Elmesélt valóságok

A valóság, annak egy része, változata szájhagyomány útján terjed manapság is. Mindig akadnak olyan történetek, anekdoták, könnyedén le nem írható legendák, amelyek éppen az elmondásban, az éppen aktuális elbeszélő saját, egyéni stílusa által tudnak igazán megelevenedni. Az irodalmat nehéz elképzelni az ilyen, bűvópatakként újra és újra felszínre törő legendák nélkül.

Mert túl a megírt műveken az olvasóknak mégis csak szükségük van Arany János kalapjára, arra, hogy lássák, milyen egy József Attila-kézirat, hogyan szólal meg a rádióban Babits, miként hegyezi a fülét Dsida Tinti kutyája és sorolhatnánk. Dsida sírján hiába olvassuk el újra és újra: „felejtsd el arcom romló földi mását” – mégiscsak keresgélni kezdünk, megpróbáljuk elkapni a régi idők felénk kacskaringózó szálait, mert a szövegek megismerése a szerzőt ismerősünkké teszi, aki végül távoli rokonná lesz az időben.

Az irodalmi szövegek valósága minden esetben kiegészül a szerző életrajzi valóságával, amelyben számos olyan adat van, amit nem lehet komoly lexikonokban elhelyezni, a szerző megértését, elhelyezését mégiscsak befolyásolja – például az, hogy az adott szerző joviális társasági lény volt-e vagy morózus, visszahúzódó személyiség, hogy jegyző volt-e, akadémikus vagy esetleg nőcsábász rablólovag... A fontos az, hogy beszéljünk róluk, hogy életük, akár akaratuk ellenére, de tovább formálódjon, új árnyalatokat kapjon az egymást követő olvasók nemzedékeinek, mondjuk így: értelmezési horizontján.

Ebből is kiderül, az irodalom nem csak a konkrétumok, a leírt szövegek, a pontos dátumok világában gyökeredzik, de a sejtésekben, utalásokban, legendákban is.

Egy olyan korban, ahol a virtuális világok térnyerését tapasztalhatjuk napról napra, egy olyan világban, ahol egyesek példának okáért a Középkor néhány évszázadának a pusztá létezését is megkérdőjelezzik, a történelmi ténynek hitt eseményeket a legendák világába utalva át – egy ilyen világban az irodalom, és annak akár szájhagyomány útján terjedő valósága éppen a maga régóta kimunkált megfoghatatlanságában jelent kapaszkodót.

**OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!**

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

21

Beszélgetés Széles Klára irodalomtörténésszel, kritikussal

A „belső megrendelés” irányít

– 1980-ban megjelent, „...minden szer-
vem óra.” József Attila költői motívum-
rendszeréről című könyvének első ol-
dalán a Kérdések alcím szerepel. Akár
korábbi, akár a nemrég megjelent köny-
veit, tanulmányait figyeljük, azt láthat-
juk, hogy a kérdés-kérdés az Ön tu-
dományos munkásságában nem csupán
kutatómódszertani szempont, hanem a
tárgyhoz való szubjektív viszonyulás ki-
fejezője is. A kérdés szerepe a rávezetés,
amelynek folyamatához alázat és belátás
társul. Fel tudja idézni, mikor fogalma-
zódtak meg Önben az irodalommal kap-
csolatos első kérdések?

– Telitalálat. Legfontosabb könyveim-
nek, tanulmányaimnak maga a címe is
kérdés: Van-e értelme a műértelmezésnek?
Ha van, mi az? – sorolhatnám tovább.
Hálás utókor? „Mit látsz egy íróasztalon?”
(Lászlóffy Aladár – verscím a Róla szóló
monográfiám élen) stb. Legelőször emlí-
tettem az, amelyiket egyben nagy-
doktori disszertációmként nyújtottam be
és védtem meg sikeresen. Voltaképpen
már erre, az első kérdésére adott válasz-
ként egész pályámról beszámolhatnék.
Sajnos, ezt nem tehetem. Főként azért
nem áll ez módomban, mert szakmai élet-
utam során, akaratom s minden igyeke-
zetem ellenére teljesen túlsúlyba kerül-
tek a vargabetűk. Ezek pedig annyira
elválaszthatatlanok a megélt társadalmi,
történelmi fordulatoktól, ezek szorításá-
ban alakuló személyes sorsomtól, hogy
nélkülük érthetlenné válna, miért és
hogyan vált munkásságom oly rendkívül
kacsaringóssá. Nem kerülhetjük el eze-
ket a tekervényeket. Sőt, egyre inkább az
a belátás érlelődött meg bennem, hogy ki-
fejezetten ezeket a kanyarokat kell követ-
nünk. Különbösen hamis, nehezen érthető
képet adnék munkáim sorának alakulá-
sáról, s ezen belül a kisebbségi s főként
az erdélyi irodalom szerepéről. Hiszen a
mai fiatal generáció természetesen módon
távolról ismerheti csak a mi múltunkat,
létfeltételeinket, nehezen vagy alig vál-
hat megelevenedő élménnyé.

Nem szeretném Ádám-tól-Évától kez-
deni, de mégis idetartozik az, hogy kor-
társaimmal együtt „háborús gyerekek”
voltunk. Pakson, iskolásként voltunk ta-
núi a német megszállásnak. Nyolcévesen

éltük meg a II. világháború döntő fordul-
latát. A rajtunk átvonuló front idején, a
sztálingrádi csata sikeréről már orosz
katonák beszéltek és rajzoltak nekünk.
Akkor és ezután a valóban „nagy for-
dulat” tanúi és megtapasztalói lettünk.
Elemiben, felekezeti népiskolában imá-
val és hiszekegygel kezdtük az órákat.
Majd a középiskolában egy-egy mozgal-
mi induló jelezte a tanítás kezdetét és vé-
gét. Apámék családja egyike volt azok-
nak, akiket áttelepítettek Felvidékről.
1945 után apámat béliástázták mint álla-
mi hivatalnokot, volt katonatisztet. Jóval
később engedmény gyanánt biciklivel
járt ki egy távoli Állami Gazdaságba,
ahonnan raktárosként nyugdíjazták.
Hiába tanulta meg az orosz, tizenegyed-
ik nyelvként, s lett hivatalos tolmács a
paksi szovjet emlékmű építésénél. Mi,
gyerekek az iskolában x-kategóriájúak
lettünk. Iskoláztatásom egyenesen el-
telmondott szívem szerinti pályaválasz-
tásomnak. Közgazdasági technikum mez-
őgazdasági tagozatán érettségiztem.
Lakóhelyünkön akkor még nem volt más
lehetőség. Gyakorlatilag autodidaktá-
nak vallhatom magamat. Fölvételimet az
egyetemre nem kitűnő tanulóként érde-
meltem ki, hanem annak köszönhettem,
hogy egy Rákosi Mátyás tanulmányi ver-
seny országos első díját nyertem el.

– Teoretikus megfontolásaiban gyak-
ran megszólal a felelősségtudat parancsa.
Munkái bizonyos tekintetben túlmutatnak
a tárgykutatáson. Szembeötlő az elkötele-
ződés és a kivételes fogékonyság, ami már
pályája kezdetén is egy sajátos intellektu-
ális adottságnak a kibontakozásaként je-
lenik meg...

– Az elmondottak miatt küszködtem,
hogy fölzárkózhassam gimnáziumi éret-
ségivel rendelkező évfolyamtársaimhoz.
(Akárcsak szegény szakértettségizettek.)
Sikerült elérnem a legjobb minősítést, s
ezzel a legmagasabb ösztöndíjat. Ekkor,
már harmadévesen, következtek 1956
csodálatos napjai. A forradalom leverése
és kegyetlen megtorlása idején, majd ez-
után is újra megbélyegzetté vált továb-
bi életem. Nem csoda, hiszen az 1959-es
diplomázás után minden káderezésnél
öntudatos résztvevőnek vallottam maga-

mat, őszintén. S fölháborodtam, amikor
az „ellenforradalom” szót kellett volna
kimondanom. Egyidejűleg rendszeresen
és egymással párhuzamosan leveleztem
Nyugatra „disszidált” barátaimmal és az
erdélyi írókkal. Szép lehetett a káderla-
pom. Nem is jutottam álláshoz. Hat évig
csak barátaim (többnyire börtönviseltek)
titkos támogatásával sikerült szabadúszó-
ként, majd fiók-könyvtárosként, ipari ta-
nuló intézeti tanárként elhelyezkednem.
Igaz, ez alatt az idő alatt megszereztem
a bölcsészdoktori oklevelet (summa cum
laude), s folyamatosan publikáltam szak-
lapokban. Ekkor ismét csoda történt.
Szabolcsi Miklós pártfogásával másod-
dik aspiránsi pályázatom alapján belföl-
di ösztöndíjas aspiráns lehettem, határ-
talanul boldogan. Hogy ez teljes legyen:
háromévi várakozás után ekkor kaptuk
meg Ceaușescu engedélyét ahhoz, hogy
összeházassodhassunk az akkor még Papp
László nevű színésszel. Nem is sejtettem:
ez a reményteli időszak csak 1965-től
1968-ig, szeptembertől szeptemberig tar-
tott, ekkor járt le az aspirantúra. Vártam
kislányom születését novemberre. Addig
kértem az ösztöndíj meghosszabbítását.
(Ez nem állt precedens nélkül.) De hiába
bíztam az ésszerűségben. – Tanévet kez-
deni két és fél hónapra? – Irgalmatlanul
visszahelyeztek az ipari tanuló iskolá-
ba. Közben dolgoztam értekezésem befé-
jezésén. Lányom megszületése napján si-
került ez. S aznap még egy nagyhatású
szimpozionon is részt vehettem. Mégis, a
szülési szabadság leteltével újra állásért
kellett kilincselnem. Albérletben tengőd-
tünk, nagy kölcsönöket adtak össze bará-
taink lakásunk építésére. Előbb egy kül-
városi általános iskolában tanítottam,
majd végre egy rég vágyott gimnázium-
ban. Sajnos, ez utóbbi megbízás egy tan-
évre szóló helyettesítés volt. Újabb csoda
gyanánt, ekkor egy jószágos kolleganóm,
érdekemben, elvált férjéhez folyamodott.
(Az illetékes a „Fehér Házban” dolgo-
zott.) Ő szólt oda az Irodalomtudományi
Intézetbe, ahová, közbelépése hatására,
fölvettek, szerződéses segédmunkatárs-
nak. Egyéni munkaként folytathattam
az aspirantúra idején elkezdett kutató-
saimat. Visszatérhettem eredeti vágyaim
teljesítéséhez. Bár módosításokkal.

– Már egyetemi évei alatt is közvetlen
kapcsolata van az erdélyi magyar iroda-

Széles Klára

1936. augusztus 17-én született Pakson. Irodalomtörténész, kritikus. Az ELTE
Bölcsészettudományi Karának magyar-történelem szakán szerzett diplomát
1959-ben. Előtte a szegedi tudományegyetem bölcsészkarán kezdte tanulmányait.
1970-től az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatár-
sa, majd főmunkatársa. 1972-ben lett az irodalomtudományok kandidátusa, 2003
óta az MTA doktora. Munkássága során nagy figyelmet szentel a kortárs erdélyi
irodalomnak: 1993-ban megjelenik Szeged–Kolozsvár 1955–1992 című kötete,
Lászlóffy Aladár költészetéről két kötetben összegez: *Lelkünkre így ül ez a kor*
címen emlékeztet és dokumentumokat jelentetett meg (2005); majd 2007-re, a költő
70. születésnapjára jelenik meg „Mit látsz egy íróasztalon?” – Lászlóffy Aladár vi-
lága című monográfiája.

lommal. Legendás a levelezése Lászlóffy Aladárval, akivel 1956-ban találkozónak Budapest, de a forradalom közbeszól, ezért csak később ismerkedhetnek meg személyesen. A találkozás emberi és irodalmi barátsággá alakul. Mit gondol, miért lehetett e találkozás a személyes és kutatói érdeklődésére nézve egyaránt ilyen meghatározó?

– Egyéni elképzelésem szerint József Attilával szerettem volna foglalkozni, s a magyar líra folyamatával az akkori kortárs költészet felől láttatva. Ennek keretében helyeztem volna el többek között Nagy Lászlót s a „kisebbségi” költészetet, köztük Lászlóffy Aladárt. Szakdolgozatomban, majd bölcsészdoktori értekezésem témája is József Attila volt. Erről tanúskodik az is, hogy életemet, munkáimat érintő első hivatkozás ezekre, a még kéziratban J. A.-disszertációimra vonatkozik. (Szabolcsi Miklós monográfia-sorozatának első kötetében.) Nagy Lászlóról hosszabb, tekintélyesnek ítélt tanulmányom jelent meg. Lászlóffy kötetéről szintén. Elfogadott aspiránsi témám pedig Nagy László és a modern magyar líra lehetett. Ám az eredeti elképzelés, annak megírása ellenében halmozódtak az akadályok. Nem tekintettem ilyen, élet- és munkaterveim elé gördülő gátnak azt, amikor még az aspirantúra kezdetén, aspiránsvezetőm, Szauder József azt tanácsolta, hogy alapvetően változtassam meg kitűzött témámat. Ne az elképzelt kortárs költészet legyen munkám fő tárgya. Bölcs szakmai diplomáciai javaslat volt ez. Hiszen akkor (1964-67-ben), a forradalom leverése után, tiltakozásul elhallgatott írók pótlására a sztrájk törést vállaló Tűztánc-antológia költői (Garai Gábor, Váci Mihály stb.) kaptak vezető szerepet, nem írhattam volna más értékrend szerint. Hallgattam témavezetőmre, és visszakoztam a Modern magyar líra kezdetéhez. Így, előtanulmányokként, Arany János kései verseiről, poétikájáról, majd Vajda Jánosról értekeztem. Arra készültem, hogy ez utóbbit fogom beadni. Témavezetőm meg volt elégedve ezzel a munkámmal. De joggal lebeszélte a benyújtásról. Túlságosan újszerűnek látta megközelítésmódomat, amely sértheti a korábbi szakirodalom szerzőit. Veszélyes ellenségeket szerezhetek, úgy vélte, felelősségét érző jóindulattal. Inkább haladjak időben tovább, indítványozta. Például, a hagyományosan elfogadott sorrend szerint, Reviczky következhett. Így lett leadott munkám, majd első könyvem tárgya: Reviczky Gyula. Mindaddig semmiféle akadály nem állt az előtt, hogy fokozatosan eljussak eredeti, magam választotta terveim teljesítéséhez. Döccenőkkel, de a kívánt cél felé haladhattam. 1972-ben elnyertem a kandidátusi címet. Később, a könyv kiadása előtt két lektor, közösen, fölháborodott írásbeli véleményt küldött a MTA vezetőségéhez, ellenezve a kötet megjelenését. Mégis, késleltetéssel, 1976-ban megjelenhetett az Akadémiai Kiadónál. De akkor már csak aspiránsvezetőm emlékének ajánlhattam, mivel 1975 augusztusában meghalt. Nemcsak szeretett professzoromat sirattam, hanem egy pótolhatatlan embe-

ri, munkatársi kapcsolatot is. Időközben férjemmel is közel kerültek egymáshoz. Laci beleszótt a alakját egy regényébe. Ezt már csak özvegyének, Szauder Máriának küldhette el. Mária maga is jeles irodalomtörténész, tanár és szerkesztő volt. Vele haláláig tartottuk a kapcsolatot, elküldte az általa sajtó alá rendezett, posztumusz Szauder-köteteket.

– Az Ön férje Kolozsvári Papp László kolozsvári születésű író, műfordító volt. Mit gondol, mennyire befolyásolta férje kritikai fogékonysága az Ön irodalmi kiteljesülését?

– Kolozsvári Papp László? Egyetlen, igaz választottam és férjem, valamint egyetlen gyermekünk (Papp Ágnes Klára) édesapja, három nagyszerű unokánk „Papacsija”, ahogyan a legkedvesebb, Dodóka unokája elnevezte. Aprónak tetsző, de alapvetőnek látott képzetkapcsolás az, hogy Lászlóffy Aladár Mit látsz

Széles Klára

Szeged-Kolozsvár
1955-1992

egy íróasztalon? című verse mindvégig ott volt íróasztalunk fölött, egy József Attila-fényképpel együtt. Laci két kitűnő regényben örökölte meg Lászlóffy személyiségét: a Változatokban és a Madarak voltunk címűben. Élete nagy s igen jogos bánata volt az, hogy műfordítóként számos nívódíjat kapott (30-nál több kötetet fordított, főként románból, franciából, angolból), de a kétségtelenül elsődleges és igen kiváló szépirodalmi munkáit nem becsülték meg méltóképpen. Kétszer érdemesítették József Attila-díjra. Ez akkor szokott így alakulni, amikor az esedékes Kossuth-díjig nem mer elmenni a döntőbizottság. Nem a díjak hiányoztak, még műveinek visszhangja sem érdekeltte igazán. Nem nagyszámú, de igen hű s öt igen nagyrabecsülő olvasói voltak. Az esett roppant rosszul, élete végéig, hogy a jelenkori magyar irodalom számbavételénél gyakorlatilag csaknem teljesen figyelmen kívül hagyták. Felsorolásokban is többnyire kihagyták a nevét. Lehet, azért, mert számos publikációja túl „rázós” volt. De bizonyára az is szerepet ját-

szott ebben, hogy alaptermészete morózus volt, ritkán barátságos. Például Esterházy Péter is tisztelettel, olvasójaként közeledett hozzá, de ő elég nyersen megfogalmazta, hogy más úton jár. Kettejük fogadtatása pedig igen aránytalan, s egyre fokozottabban lesz ez, irodalomtól független tényezők miatt. Szabályszerűen „irodalmi” temetése volt: csak (s rangos) írók, kritikusok beszéltek koporsójánál. De ez egyelőre „utókorán” sem hagyott igazán észrevehető nyomot.

– Munkásságát, közéleti tevékenységét figyelve azt tapasztaljuk, hogy Ön rendkívül otthonosan mozog „a kisebbségek senki vagy mindenki földjén”, Erdélyben, különösen Kolozsváron. Az értékmentést tartja meghatározó feladatának, s ehhez személyes segítségével is (nem kevés kockázatot vállalva) hozzájárul. Az államszocialista diktatúra időszakában javítani próbál a korabeli életfeltételeken, intellektuális segítséget nyújt, folyóiratokat, könyveket juttat át a határon. Írásaiban is példászerűen kapcsolódik össze a reflexió és az önreflexió. Milyen esztétikai, etikai és érzelmi értékekkel érintkezett e tapasztalások során?

– A felsorolt és föl-nem-sorolt megrázkódtatások között számomra megváltást, elíziumot jelentett az, hogy húsz éven át rendszeresen jártunk Kolozsvárra. Minden karácsonyt, szilvesztert ott töltöttünk. Így nem volt nehéz folyamatosan, otthonosan mozogni a testvéri irodalom berkeiben. Lassan magára maradó anyósomat látogattuk. Alkalmunk volt arra, hogy könyveket, lapokat vigyünk át – meg persze orvosságot s a mindenkor hiánycikkeket. Az erdélyi barátok, maga a légkör balzsamként hatott. Túlzás nélkül mondom, hogy én tartozom köszönettel az erdélyi irodalomnak, mintsem fordítva, és igen sajnálom, hogy kellő munkaidő hiányában csak igen hézagosan publikáltam ezen a téren. Talán az eddigiekből is kiderülhetett, hogy általában nem dűskáltam a szakmai elismerésben, megbecsülésben. S bizvást elmondhatom, hogy a legutóbbi, megtisztelő érdemérmemnél (A Magyar Köztársaság Lovagrendjének Keresztjénél) is többet, voltaképpen a legfőbb örömet jelent számomra a Székelyudvarhelyen átvett arany pecsétgyűrű, a Hidverő-díj (EMIA). Hála elsőként Lőrincz Györgynek és Kántor Lajosnak. S elsősorban persze Lászlóffy Alinak s – voltaképpen az általa megismert – férjemnek köszönhetem állandó ingázásainkat Kolozsvár és Budapest között. Azt is, hogy szűkebb körünkben évekig (évtizedekig?) élvezhettem fenti kettejük és Sigmond István, gyakrabban Panek Zoltán inspiratív társaságát, hajnalokba nyúló, befejezhetetlen szóváltásainkat. Kántor Lajosék, Szilágyiék (Istvánék) s mások ritkábban vettek részt ezeken a rendszerint Ali padlásszobájában zajló vidám „konferenciákon”. Gyimesi Éváék, szorosabban Éva idetartozott, de Évával minden ottlétemkor főként kettesben találkoztunk.

>>>>> folytatás a 4. oldalon

– Mindennél nagyobb súlyú „csapás” volt számomra az, hogy – alapvető kenyérgondok miatt nem térhettem ki olyan kényszerfeladatok elől, amelyek távol álltak fent jelzett munka- és életterveimtől. Választási lehetőségem nem volt. Számomra kudarcot, elvesztegetett időt jelentettek. Ilyen volt például az az időszak, amikor a *Magyar irodalomtudomány és kritika története*, ennek az 1842-től csaknem a 19. század végéig tartó része, akkori tervek szerint külön kötetet volt hivatalos feladatom. S hasonló szerepet játszott életemben egy nagy, többnyelvű irodalomelméleti bibliográfia elkészítésének megszervezése és a csoport vezetése. Túlságosan is megtisztelő volt mind a két megbízás. Sanyarú helyze-

– Most van számomra az összegezés, visszapillantás ideje. Aggódva gondoltam igen sokszor, hogy a fölvezolt, girbegurbára alakult életút, pálya végén van-e még esélyem arra, hogy kíméletlen mérlegelés után képes legyek valódi szintetizálásra? Egyre kevesebb hátralévő időmet féltve, nehezen szántam rá magamat, hogy minden eddigi írásomat (megjelenteket és meg nem jelenteket) elővegyem, minden fiókomat, dobozomat, sőt „levéltáramat” is feltúrjam és szigorú selejtezéssel, rendszerezéssel kiválasszam

azt, ami szükséges a még talán elvégezhető munkához; vagy amit talán megőrizni érdemes. (Szeretném megkímélni ettől utódaimat.) Hosszú időt kellett rászámnom, de nem bántam meg. Sok meglepetés ért a rendezés során. S főként, nem várt, nem remélt, elfelejtett iratok kellemes meglepetései. Fölfedeztem például azt, hogy legelső írásaimtól kezdve – beleértve középiskolás, illetve még serdülő koromat is – máig egységes irányba tartottam, tartok. Mondhatnám: ugyanazzal a szintézisigénnyel kísérletezem. Örömteli felfedezés ez számomra, mivel úgy vélem: következetességre, netalán sorsszerűsége vall. Arra is most jövök rá, hogy kisebb-nagyobb kritikáim, recenzióim esetében is, általában, ugyanazokat az egyetemes kérdéseket adtam/adom föl önmagamnak, s az ezekre adható válaszok módjait, igazolhatóságát kerestem/keresem. Ennek eszközeként egyelőre nem tudok jobbat a műelemzésnél. Ez vezetett az interpretáció, a műértelmezés elmélete iránti, maradandó kíváncsisághoz. Számomra mindig gyakorlati feladatokból, tapasztalatokból fakadnak a teoretikai kérdések. Újra nagyszerű témavezetőmnek köszönhetem a remélt, s most, kulcscomóként megtalált összegezés alapjait, folyamatát. Amikor először készítettünk közösen aspiránsi munkatervet, akkor a számomra felejthetetlen Szauder József első feladatként azt tűzte elém, hogy tájékozódjam, ismerjem meg a korabeli, költészettel foglalkozó, nemzetközi szakirodalmat, világirodalmi folyamatokat. Találó igény volt ez. Első – s egyben szívbeli – előtanulmányom lett így *Hogyan lesz a klasszikusból modern? (Példa: Arthur Rimbaud)*. Egyik jeles olvasója, egyben méltánylója Gáldi László volt, a Nyelvtudományi Intézet akkori igazgatója. Ő ajánlotta be s közölte ezt a rangos *Filológiai Közönyben*. Szauder is meg volt elégedve – bár átíratta velem az első változatot, mivel túlságosan költőinek találta a stílusomat. Rimbaud-témámat az akkor legújabb, nemzetközi elméleti irányok egyéni áttekintései követték: *Műközpontúság és történetiség. Remekmű vagy fércmunka?* Ezeket az (intézeti!) *Kritika* közölte, elismerést vívtak ki. A szépen, fölfelé ívelő folyamat azonban alaposan megszakadt. Az eddigi – nálam szervesen összekapcsolódó – Rimbaud-val kezdődő három tanulmány következő darabjai szívós ellenállásba ütköztek, a kinevetés határáig. (*Kísérlet egy műelemzés-modell felállítására I-II.*) Igaz, merészek. A legkülönbözőbb, legnagyobb visszhangot keltő nemzetközi példák alapján megkíséreltem modellálni a műelemzés közös szabályait, táblázatokkal összehasonlíthatóvá, illetve képletekbe sűrítve szemléltetni. Jócskán elmaradt a várt siker. Publikálásaikat visszautasította a *Kritika*, majd a *Valóság* is. Nem mertem tovább próbálkozni a közlés lehetőségeivel. De nagy elégtételt, biztatást jelentett az, hogy Hankiss Elemérnek nagyon tetszett, Németh G. Béla levelet írt: irigyli, hogy ez nem neki jutott eszébe. Józsa Péter barátsága is jutalmam volt.

>>>>>>>>>>>>

A kísérlet folytatása sok évvel később a *Literatúrában* jelent meg, két részletben. Kisvártatva egy angol szakfolyóirat is közölte. Oroszos kollegám tudósítása szerint a Szovjetunióban szakbibliográfiában szerepel. A felsorolt elméleti tanulmányokat és társaikat 1996-ban egy séges kompozíció gyanánt, könyvkén nyomtatta ki a jó nevű McGrew–Hill Company Europe Kiadó. Ők pályáztak ennek a kötetnek internetre föltételével, s meg is nyerték ezt a pályázatot. (Azóta még egy, javított változat is ott található.) Már említettem, hogy ez az a kötet, amelyet nagydoktori értekezésént nyújtottam be, újabb ellenkezőesek között és ellenükre. Végül Fónagy Iván lett a megmentőm, nyolcévi, reménytelennek látszó várakozás után. Akkor és azóta is meggyőződtem arról, hogy ez az a koncepció, amelyet ma is vallok, s akarva-akaratlan továbbgondolok. Miközben várakoztam a vita kitűzésére, az elméleti tézis (hipotézis) számomra legtávlatibb gyakorlati próbáján dolgoztam. Egy igen nagyra becsült, kortárs költő monográfiáján. Kísérlet volt – és ma is az: lehet-e műközpontú elemzések szövedékével és ábrákkal, vizuálisan is megjeleníteni, egy utánozhatatlan művészi kozmosz körképét, József Attila kifejezésével: „világszerűségét”? Régóta, de még nem tudatosan készültem erre. 1967-től – 2007-ig összesen 42 kritikát és tanulmányt publikáltam ebben a tárgykörben. 2007-ben készült el és jelent meg ez a munka. Tudom, látom kényszerű hiányait, mégis, sejtelmeim igazolásaként éltem meg a „bekerekedését”. Kevés, de értékes visszhangja értő elismerésről tanúskodik.

A nagydoktori értekezés nyilvános vitája is azt igazolta, hogy a már régebbi felvetett alapkérdések sem váltak időszerrütlenné. A diskurzusokat érdeklődés kísérte. Egy jeles kollegám, egyetemi munkatársam fölvetette a gondolatot, hogy jelentessük meg a vita egész anyagát a *Filológiai Közönyben*. (De sajnos, már nem ő volt a folyóirat főszerkesztője.)

Még a védésre készülve sorra kezembe kerültek az 1996-os kötetem után, bel- és külföldi konferenciákra készült előadásaim, illetve más, hosszabb tanulmányaim, amelyeknek lényege az említett gyűjtemény szerves folytatásaként illeszkedtek gondolatmenetembe. Ilyen például a *Mitosz és költészet* című konferenciát bevezető előadásom, majd hasonló anyag alapján megszülető publikációm: *Symmetry of Interpretation-Patterns; Symmetry and Infinity of Works of Arts* etc. Hátralévő időmben először ezeknek a már meglévő kéziratoknak összegyűjtésére, megszerkesztésére (de már sejtem és foglalkoztat, hogy egyúttal kibővítésére is) készülök. S még van több tervem, reménykedem, hogy ezek közül legalább néhány teljesítésére maradhat még lehetőségem. Ez az interjú hozzájárul a munkakedvhez, lendülethez.

PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA

BENŐ ATTILA

(képernyő)

A képernyő üvegén
déli szobád ablaka.
Az ablakon túl a fák.

*Képük, mint a sejtelem,
körvonalaiban él;
még színek se árnyalják*

*Ím, a hátad mögötti,
váratlan, megpillantott,
de még látatlan világ.*

(*ami marad*)

*Nem az ösztön-pulzus,
az ütés, a történet,
csak a belső nyomok,
a visszahangzó képek.*

Nem az elvétett szó,
mozdulat vagy tekintet,
csak a nehezült kéz,
ha már meg nem érinthet.

(cseppkőbarlang)

Huzat lebben
a barlang cseppkövei között.
Belső üregekben
szállong, suhan a hang.

Útvesztőkön tévelyegve
ismétli magát,
mint szánszalmás rögeszme.

Véletlenül, szabadon
gyúl, terjed a folt
és mérge a falakon.

*Ismeretlen jelekkel írott
belső tájkép:
salétrom-nyomok, kínok.*

*maradó tünemények.
Hogyan és kinek
üzenhet a véletlen?
(Mégis titkos útja
volna mindeneknek?)*

*Éles, hegyes cseppkövek
oszlopokká, szobrokká
fagyott belső könnyek.*

*Lélegzetvétél, hangok sejtelve
magas termeken át vezet.
Pillanat-évezredek műveit
ne érinthesse a kezéd.*

(levélolvasás)

H
a
v
é
g
i
g
t
u
d
n
é
k

olvasni egyetlen
levelet az elejétől
legvégéig szárától a
hegyéig csak lemezét
erezetét betűzhetném a
kezdők lassúságával így
talán sejthetném a feladót
a napfényt és a gyökeret
amely pontosan kimért
sorait belülről növelte
a szelet mely szélét
fodrozta érthetném
ki lehet a falevél
címezettje itt és
most meg
minden
hol

Laura Prata: Bonnie és Clyde utazása

FRIED ISTVÁN

Megjegyzések a kritika hasznáról és káráról

Minden kritika, amely érdemes arra, hogy kritikának nevezzék, egyúttal polémia. Mindig egy konkrét tárgyra vonatkozik – és sosem csupán erre a konkrét tárgyra. Amennyiben egy kritikus egy könyvet jellemez, amennyiben dicsér vagy elutasít, sosem csak egy szerző mellett vagy ellen szól, hanem egy írásmód, egy magatartásforma, egy irány vagy irányzatosság, egy irodalom ellen is. Az általa tárgyalt könyvet tartja szem előtt, mindig meghatározott összefüggésében. Szimptomaként határozza meg.

(Marcel Reich-Ranicki)

Aligha mellékes, belevonva a töprengésbe a mottóban idézettet, mit nevezünk, minősítünk kritikának, hol húzzuk meg határait. Előzetesen kijelenthető, hogy ezúttal a szűkebb értelemben vett kritikáról lesz szó, nem az angolszász világban honos *criticism* értelmében, hanem azokról az írásokról fogok szót ejteni, amelyek folyóiratokban és/vagy napilapokban, egy-két évtizede az új médiumokban mutatnak be, emelnek dicsfénybe vagy marasztalnak el irodalmi alkotásokat, köteteket. Nem tudom, mennyire elfogadható egy 2011-ben kiadott német irodalomtudományi lexikon (nem tudom, mennyire önirónikus) állítása. Azt okkal-móddal még elfogadom, miszerint az irodalmi kritika nem tudomány (jöl-lehet – vetem közbe – „szakma”, felelőssége nem csekélyebb a tudományénál, hatása ellenben közvetlenebb); ennek következtében (s itt következik, amit akár vitatni is lehetne) kritériumai kevésbé szigorúak, kevésbé kötöttek és kevésbé explicitek. Az irodalomkritikának sem az objektivitás, sem az interszubjektivitás, sem az érvelés következetessége, sem az igazság (ismét közbevetés: kié? létezik az irodalomban/irodalomkritikában pontosan meghatározható, mindenki által elfogadható igazság?) nem szükséges és elégséges feltétele, s nem is törekszik erre, és kétségtelenül nem is éri el. Hozzátenném: az általam az utóbbi években olvasott kritikák jórészt szinte tökéletesen megfelelnek ennek a „negatív” elvárásnak. A lexikon-cikk szerzője talán enyhítésül, talán önmaga melegségeül, talán betetőzve a jóindulat hermeneutikájával önirónikusnak minősített fejtegetést, a bekezdést eképpen zárja le: az irodalomkritika ennél fogva extrém (!), szeszélyes és változékony foglalatosság, gyakran alárendelődik polarizáló műveleteknek. Jóval komolyabb, akadémikusabb a literary criticism, amely közös nevezőre kerül (sok esetben) az irodalomelmélettel s a poetológiával, a nouvelle critique a francia irodalmi területen pedig az esztétikával, a stilisztikával és a retorikával ápol rokoni kapcsolatokat.

Az eddig írtakat áttekintve aképpen folytathatom, hogy valamennyi, itt jelzészerűen említett kritikai/kritikusi meg-

közelítéseket valójában az összegző néven irodalmi kritikaként emlegetett, nem a szépirodalmi megszólalás nemeiként csoportosíthatnám, a zsrnálkritikától kezdve (amely napilapokban vállal – legyünk jóhiszeműek! – tájékoztató, közvetítő funkciót) a művészi kritikáig (amelyet német lexikonunk Lessingre hivatkozva említ, a magam részéről Szerb Antal vagy Kosztolányi Dezső tevékenységét idézném ide): az előbbire többé-kevésbé áll lexikonunk körlelete, rosszindulatúan elfogultságot, felületességet szintén

Gabriel Bica: Éjjel a Volgán

fel lehetne róni, az utóbbi nemigen alkalmas arra, hogy kiadó és fogyasztó, szerző és mű között teremtsen kapcsolatot, ellenben szuggesztív módon valószínűsíti egy olvasat elhihetőségét, a kritikát/kritikust a szerző mellé emeli, nem pusztán tolmács minőségében – ellenben olyképpen, mint aki arról számol be, mit indított el benne egy mű olvasása, miféle érzelmet, gondolatokat, olykor elméleti konstrukciókat fakaszt föl benne a mű tanulmányozása. Mármint a zsrnálkritika művelőinek olykor önmutogató szerénytelensége, illetőleg a művészi kritika olykor műalkotásként elfogadható szellemisége nem teszi a másikat fölöslegessé, nem helyettesíti a másikat, még kevésbé váltja ki. Egy lapnak, folyóiratnak mindig a kritika rovata a legsérülékenyebb és legérzékenyebb. Mert bármennyire van szó a műről, elsősorban, a kritikus szándéka szerint kizárólag a műről, óhatatlanul visszahárul a dicséret meg az elmarasztalás a szerzőre, a szerző/mű által képviselt irányra, retorikai felfogásra stb. Ezen

keresztül kiadói politikára, meghatározott irodalmi csoportosulásokra, ízlésfelfogásokra. Emlékeztet, hogy amikor az Előretolt Helyőrség költőinek első kötetei megjelentek, természetsszerűleg egymással szöges ellentétet képviselő írók láttak napvilágot, az akkor rendkívüli módon újszerűnek ható megoldásokat jó néhányan a költészet megújulásaként köszöntötték (elhallgatván a bírálható mozzanatokat), mások saját irodalmi pozíciójukat veszélyben forogni vélték: hiszen ha az irodalom, amit ezek a vakmerően szabad szájú, elfogadott sztereotípiákat elvető, szimbólumokon, önsajnálaton csak nevetni tudó ifjak irodalomként akarnak elfogadtatni (vagy még csak azt sem, pusztán szétverni megkövesedett formákat, lerombolni illúziókat), akkor újra kell gondolni mindazt, amiben eddig hittek, amit eddig jónak, esztétikusnak etc. tartottak. Az idő, a kritikai vita aztán „igazságot” tett, távlatból már „irodalomtörténelmileg” érzékelhető, mit hoztak az akkori ifjak, e hozomány hogyan tagolódik be egy irodalmi folyamatba, mi az, ami követőkre lelt, mi az esetleg, ami zárványnak bizonyult: jobban látszanak az „erények”, kibuknak a revoltálás lendületében nem mutatkozó esetlenségek. Az Előretolt Helyőrség aztán intézményesedett, könyvsorozattal jelentkezett, jelentkezik, az alapító tagok költői útja jórészt szétvált. Hirtelenében kevés olyan hatástörténetet tudnék fölmutatni, amely hasonló lenne az említett kezdeményezőkhöz. Éppen ezért a kritikának feladata (lenne) a szintén említett sorozat szemlézése, a kezdő-ké/elsőköteteseke és a már több kötettel rendelkezők útjának felmérése. Hogy példát említsek, az első kötetével berobbanó Farkas Wellmann Éva nemrég új verskötetettel jelentkezett. Nagy érdeklődéssel vártam: mit szól a kritika, mennyit változott a versbeszéd, a szonettek sejtlemesebbek lettek-e, vagy megmaradtak abban a tiszta formában, amely az első kötet formai bravúrjaival jellemezhető; a szigorúan zárt forma és az ebbe a formába beengedett, belekomponált tárgyi világ miféle feszültséget eredményezett, a szereplára kedvez-e a végsőig csiszolt, „művés” vers eszméjének? Lehet, hogy ezek csak az én kérdéseim, mindenesetre a kritika nemigen akar vagy tud mit kezdeni Farkas Wellmann Éva kötetével, talán nem érzékeli eléggé az újfélé hangzás igényét és akarását, talán nem felel meg bizonyos kritikai elvárásoknak.

Másféle zavart okoz Murányi Sándor Olivér Kalligramnál megjelent regényének megítélése. Az első, inkább zsrnalisztikai megszólalások ellehetetlenítették a kritikai/kritikusi vitát, mivel pusztán kijelentések halmaza volt, megfelelt a német lexikon ama vélekedésének, miszerint nem szükséges (az akár szélsőséges) véleménynek alátámasztása. Egy

regényből kiragadott mondatokkal bármit lehet igazolni, hiszen nincs fölrajzolva az a szöveggörnyezet, amelynek alapján az elfogadható vagy az elítélhető minősítés megfelelő, találó, meggondolható lehetne. Pedig a regény érdemes a megvitatásra. Nem a megszokott hangon és formában ad elő valami olyat, ami egyszerre nagyon hagyományos (ilyen például a *picaresca* épített alakzat), s ami nagyon nem hagyományos: erkölcsi, esztétikai tabukat döngetve, oly tárgyakat és tárgyköröket bevonva a regényességbe, amely feltámaszthatja mindazok haragját, akik egy dogmatizált politikai korrektséget várnak egy fikciótól, akik óhatatlanul szükségesnek vélik, hogy ismét szóvá tegyék az Előretolt Helyőrség egyik-másik aktánsának nyelvi szabadosságait. Nem állítom, hogy efféle kritika nem lehet jogosult, de azt állítom, hogy alkalmatlan egy kritikai vita kezdeményezésére. Nem állítom, hogy egyik-másik kifogás nem állhatná meg a helyét megfelelő érveléssel (hiszen a kritikus ízlésváltozatok vitájában fontos irodalmi szempontok mérülhetnek föl), de azt állítom, hogy egy magát omnipotensnek, tévedhetetlennek, fölösen magabiztosnak hitt kritikai magatartás épp olyan avított lehet, mint egy regényben egy önmagára nem reflektáló omnipotens elbeszélő.

Beszédes, ha egy érdekes irodalmi vállalkozás jelentékeny kritikai visszhang nélkül marad. Magát a kritikát károsítja ezzel, amely az irodalmi műből kinyerhető szemléletről, „tudás”-ról mond le. Nem kevésbé beszédes a kinyilatkoztató kritikai megszólalás, az önmagának elég, saját „tudás”-ától eltelt, dialógusba lépni nem akaró beszéd, mivel nem tudatosítja (önmagának sem), hogy a lehetséges vélemények közül az egyiket képviseli, nem bírál, hanem felsőbb instanciaként megítél.

A kritika/kritikus olvasmányairól (Olvasmányélményeiről) ad számot. Arról, mit olvasott, s milyen következtetéseket vont le olvasásából. Irodalomra, irodalmi sikerekre, bukásokra reflektál. Középen áll: a kiadó, a könyvesbolt és az olvasó (fogyasztó) között – állítja lexikonom, továbbá szerző és olvasó között. Ez a köztesség előnye és hátránya: „el-vileg” nincs elkötelezve (csupán az irodalom iránt). Gyakorlatilag sokféle elkötelezettség nehezíti véleménymondását, például indulatossága, érintettsége, „hovatarozása”. Amennyire legalább részben függetleníteni tudja ezektől magát, lesz képes úgy szólni, hogy mind elismerését, mint elmarasztalását komolyan lehet venni. Diktatúrákban gyanús volt a kritikai megszólalás. Jelenkorunk igényli, de a megszólalással együtt járó felelősséget is elvárja.

A *Nyugat* egy időben mára nevéssé vált szerzőktől hozott fél, egyoldalas ismertetőket. Nem ártana ezeket tanulmányozni: röviden is lehet értékről tanúskodó kritikát közölni; a kritikus fontos része az irodalmi életnek. Ennek tudatában kell mérlegelnie, válogatnia, tájékoztatnia.

SIGMOND ISTVÁN

Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 4.

Három Biblia

A megbeszélés gyűléssé fajult volna, ha Isten nem teremt rendet.

– Nem lehet arra kényszeríteni az embereket, hogy egyazon istenképben higgyenek mindannyian. Amikor le-diktáltam Mozartnak a Varázsfuvolát, arra kért, hogy egy bizonyos helyen, két zenei mondat közé iktassunk be egy hosszabb szünetjelet. Rendben van, mondtam, de az a szünetjel én magam leszek. Azóta egyesek azt hiszik, sőt, szószékről is hirdetik, hogy Isten többek között szünetjel két zenei mondat között. És annak a segédpapnak, akitől legutóbb ezt hallottam, igaza van. Amikor a Száz év magányt diktáltam, a mester azt mondta, hogy a szöveggel teljes egészében azonosulni tud, csak a szavakban a hangsúlyt kellene megváltoztatnom. Rendben van, mondtam, de akkor a hangsúly a szavak lelkében én magam leszek. Azóta sokan azt hiszik, hogy a szavakban a hangsúly is én vagyok. És nekik is igazuk van. A csermely csobogása is én vagyok, a búzakalászbán a búzaszemek az én arcomat viselik, a mosolygó gyermekarcon én vagyok az öröm, a kutyákban a gazdi iránti hűség is én vagyok, merthogy Minden én vagyok.

– A Félkegyelműt is Te diktáltad, Uram?

– Én, gyermekem.

– És a Karnevált?

– A Karnevált is én diktáltam, gyermekem. De miért kérdezed?

– Uram, én egy olyan keresztény testvérből jövök, akit hitetlennek nevelt a Sors, nem hisz Benned, nem hisz semmiben, még azt is kétségbe vonja, hogy ezelőtt 2000 évvel leküldted a Fiaidat a földre, hogy élete feláldozásával magára vegye az emberiség bűneit, vagy példamutatóként érkezett, hogy a szeretet erejével megváltoztassa az emberek életét. Viszont állandóan azt mondogatta, hirdette, írta, hogy szentségként tisztel három Bibliát, a Félkegyelműt, a Száz év magányt és a Karnevált.

– S a kereszténynek Bibliáját?

– Egyszer-egyszer belelapozott, Uram, de nem olvasta el soha.

Semmiben sem hisz, ami abban a Bibliában benne van.

– Nem baj – mondta az Úr –, már életében is megbocsátottam volna neki, de soha nem fordult hozzám semmivel. Kijár neki az örökélet, ha hisz benne, ha nem hisz, ez engem egyáltalán nem érdekel, felbecsülhetetlen érdemei vannak: abban a Bibliaként tisztelt három műben felismerte Isten szavait, hiszen az ember ilyen műveket nem lenne képes megalkotni.

– Bocsánat, Uram – szólalt meg ismét valaki –, hogy bátorságom van el-

lentmondani egy kicsit Neked, a felsorolt művekkel egyenrangúnak vélik odalent a Bach-fúgákat, a Hamletet, a Dávid szobrot és Mona Lizát, és a példák sokaságát tudnám még felsorolni. Ezeket is Te teremtetted?

– Nem, gyermekem, de mindezekhez megteremtettem Bachot, Shakespeare-t, Michelangelót és Leonardót, és sorolhatnék még rengeteg nevet, akik mind-mind egyenrangúak a földre teremtett Világossággal. Ott kezdődtek a bajok, amikor olyanok is azt hitték, hogy a Világosság részei, akiket csak azért teremtettem, hogy ne vessék a szememre azok, akikben megrendült a hit, hogy lám, az Úr képtelen sokféleségben gondolkodni, márpedig az ember életének nem lehet az a célja, hogy egész életében egyebet se csináljon, csak egyazon futószalagon ragozza ugyanazt az igét.

– És akkor mi az emberi élet célja, Uram?

– Teremtettem nekik egy Szókratészt, ha hagyták volna élni még egy keveset, tőle megtudhatták volna a valót. Teremthetnék nekik hetenként egy-egy Szókratészt, de nem érdemlik meg, ezer évenként egyszer talán ráveszem erre is magam, hogy ne hagyjam őket börtönléni a sötétben az idők végezetéig. Addig csak egyetlenegy dolgot kell megoldaniuk, hogy létrehozzák az első mesterségesen előállított egysejtűt, onnan már egyenes út vezet a cél felé. Egyelőre még erre is képtelenek. Nektek meg az a feladat jutott, hogy nap mint nap imádkozzatok az emberért, egyszer már észhez kell térniük, hogy ne fecsegljék el azt a kevés időt, amit egy emberi életre szántam, jöjjenek rá végre, hogy egy mondatban nem a kötőszavak a legfontosabbak, a főneveket, melléneveket, igéket, jelzőket és minden egyebet mellékesként kell kezelni, a legfontosabbak a szünetjelek és a hangsúlyok, amelyek a szavak lelkének tartozékai, mert a szünetjelek s a hangsúlyok mindegyike én magam vagyok.

(2012)

Radu Băieș: Megigézve

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

SERESTÉLY ZALÁN a vadállat foga

amikor a hullát
mahagóniragyogására kopott deszkán
lecsúszatták a tatjáról
egyikük sem érzett semmit.
álmaikban – a szárazföldön, nők ölében,
a zsíros körmök jóllakott fényében – bénítóbb
volt a halál. De itt – a nyílt víz dűnéin – mintha
csak egy foguk hullott volna ki,
egyetlen hatalmas állat megannyi porcikája voltak
egy napról napra szürkülő metszőfoggal, melyben
akár egy hajszálvékony lángra lobbant ideg
éjjelente a hullámverések lidérce lüktetett tovább

gazdátlan merényletek

a szorongás – távolléted gazdátlan
mérénylete – estére érkezik. úgy csörömpöl
az erekben mint javítási munkálatok után
vízvezetékben a rozsdá

beláthatatlanul jelentéktelen
gesztusaim és mozdulataim
utóéleteivel telnek fel távoli napok
– olyanok is melyek sose lesznek –

valami folyton átömlik rajtam:
nem tudom mi de látni szétpergő
medreit – főleg az arcon. mintha
csak kiterjesztése lenne. irányait

sem ismerem. néha szürkületkor
– talán épp abban bízva hogy az ütemek
rituális elvegyülése megvillantana anyagát –
csóré nyirkos képzeletem kitarodom

akár benyálazott ujjunk a szélbe
de kimért és jellegtelen minden
akár egy brácsatok vagy hajnalban
a szalmát összetartó báladrót

csak előttem és mögöttem testesedik
ki illetve távollétedben ha rám hagyod.
valami furcsa hordalék közlekedik bennem
s valamit folyton tovaszós

az összetapadó szemhéj és az álom közötti
senkiföldjén az elme – vagy a képzelet –

még észleli amint egy légy – miután vad
megfejtethetetlen orbitáljaival minden partjáról

beveszi az átlátszó véletlent – kitalál
a lebegő konyhaablakból. arcod ingadozó
álomképén mintha folyton áthaladna valami.
a jelhiba forrását még nem sikerült beazonosítanom

az összekarcolt hajó

ki fog hullni a metszőfogam.
talán álmomban történik majd
vagy úgy koccan egy vonatállomás
műmárványán akár porcelán pikkelyek.
csak idő kérdése.
ez a beláthatóság valamelyest összeköt
megannyi áporodott leheletű tengerésszel
akik napokat heteket vitorláztak étlen
– némi kétszersültön – a nyílt víz beláthatatlan
dűnéin belátható sorsaikkal összezárván
és a hajópadlón próbálták jegyezni az íny
egyre sikamlósabb magányát. esetleg valami kevésbé
látványos felületen: a korlát alatti só marta deszkákon.
így tágultak, pulzáltak ringtak együtt az úttal
a ködben olykor egymásba karcolt jelek.
folyton cserélődő matrózok kimért emlékezetei
a mindent fényesre és orsószűrűre csiszoló jövő
higanypárájában. A porcelánhalakról
– melyeket egy-egy pillanatra meghimbált az éjszaka
a víz gyalázatosan felpuhított színén –
nem sokat tudtak. mint megduzzadt orbitálködök
lebegtek akkor. ki-ki a maga oszthatatlanjában

KIRÁLY ZOLTÁN

Nagyon fájt

ott állt a dortmundi reptér kettő á terminálján,
huszonöt körüli, szőke, volt miniszterelnök alkattal,
kezében ukrán útlevéllel, csincsillabundában
és kijeji angol kiejtéssel ennyit mondott:
uram, ön túl kelet-európai hozzám

Néhai költők levele maiakhoz

fiúk, ugye már megbecsülik odaát a verset?
és a fővárosokat rólunk nevezik el !

ugye most már rajongnak értünk?
és értik, hogy a fehér, fehér és nem csak nemfekete !

kikötőkben ezrek hallgatják szavaitok
és a költők most sem kurvítják el tehetségük !

és ti már értitek is egymást, ugye?
és nem ritka a Goethe tetkő lányok combján!

és mára már világos mindenkinek:
a verset olvasni kell és ezrével fogynak a könyvek!

Fiúk, az Istenért, mondjátok, hogy győztünk !

Erdélyi eldorádó. Talált vers

„Itt nyugszik a hű férj, az önfeláldozó testvér
és jó rokon Moldován Lajos gyógyszerész,
az Abrudbánya-Verespataki Nehezék Pénzalap

Választmányának

és a Bányamegyének elnöke, takarékpánztári vezérigazgató,
a Szabadelvűpárt elnöke, törvényhatósági bizottsági tag,
bányabirtokos és több bányának igazgatója.
Ezernyolcszáznegyvennégy-ezernyolcszázkilencvenkilenc.

Sziven találtál oh rideg halál, elvetted tőlem éltem
legnagyobb kincsét: drága jó férjemet.
Áldom drága emléket végleheletemig,
áldott lesz az mindig rokonai és barátai előtt
kiket oly nagyon szeretett, de áldott lesz
Verespatak bányaváros előtt is amelynek oly jó és hű fia volt...
Pihenj csendesen én férjem, drága jó Lajosom!”

A nagy irodalmi tőzsde

hajnalban nyit az irodalmi tőzsde
lassan elindulnak a rettenetes
versbrókerek és regényügynökök
táskáikban rettenetesen nagy művekkel
művekben kötelező kulcsszavakkal.
indulhat a tisztas házalás.

Good morning! Kérem, ami ma
a táskámban van az utóbbi évek legjobbja:
egy: esélyegyenlőséges zöld családregegy
fekete humorral.
kettő: lakótelepi szerelmi dráma
politikailag korrekt világszemlélettel.
három: leszbikus regény férfi főszereplővel.
négy: díva-életút regény pasik és csajok,
ragadós macskák háziállatok.
öt: a visszautasíthatatlan ajánlat három-az-egyben
verseskötet felkapott szerző versei
semmiről és mindenről hosszú
és könnyen fordítható.

Nem gyermekvers

elindultak. jönnek, haladnak felénk. a rádió és Zsóka
néni is megmondta, ez már biztos, hamarosan itt
lesznek. azért jönnek, hogy: megoldjanak,
javasoljanak, felavassanak és megnyissanak,
elmondják és megmondják. meg, hogy megoldják és
újratervezzék, kihúzzák és beírják, kitalálják és
kivitelezik, lerombolják és nyilván, újraépítsek. és
kijelentsék, megígérjék és létrehozzák. ezekért
jönnek. nekünk. értünk. már csak egyet kell aludni és
itt lesznek kultúrzombiék.

Korteszbeszéd. Határok nélkül

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Többen tesszük fel magunknak a kérdést napjainkban,
.....? megteremtsük
.....élet.....jövőt!
.....valóhitünk.....
nemzeti.....évszázados.....
megmaradásunk. A költő.....
.....! (két hibásan idézett verssor).
Nem.....szónélkül.....
.....minket. Mert.....
akarásunk.....oldja meg.
.....évtizedekben.....
.....önzetlen.....tettük meg.
.....értékeinket.....
.....lepje el. Küzdeni.....
.....ellen, ne hagyjuk.....
.....mert.....
vagyunk! Meggyőződésünk.....
örökre.....nem elég!
A.....Isten.....
és.....ezt a nemzetet!

Zene

évek óta ugyanazon az utcasarkon
hallasz egy furcsa pentatont.
sehonnan sem jön, mégis fejedbe hatol,
mint rossz időkben intő égi jel.

évek múltán egy utcasarkon kiderül:
amit hallasz, a vak szobor éneke..

A garabonciás

– Tán kend itt lakik az utcába? – néztem rá.

A black and white illustration of a man in a striped shirt and pants, carrying a large drum on his back and holding a stick with a bird on it. The man is depicted in a dynamic, slightly twisted pose, looking towards the right. He has a large, bushy mustache and a small tuft of hair. The drum is large and round, with a visible head and lugs. The stick he holds is long and thin, with a bird perched on the end. The bird is shown in profile, facing right. The man's pants are striped, and he is wearing a simple belt. The background is plain white.

– Eressze csak – nevetett fel Aladár –,
majd olyat varázsolok menten, hogy Jocó

– Hát kendtek meg miféle családságra vetemedtek itt – léptem ki a fák kö-

zül egy markos husággal. – Maga nem is garabonciás, csak gazemberségre vete-medett bitang. Kend Jóska bátyám meg miféle ács, hogy efféle cszeságokra adja a fejét? De már indulok is a csendőrkért, oszt vallok nekik becsülettel.

– Az anyád úristenit, te kölök! Tudod hova mész te vallani? Hát volt pofád kismizni, oszt hazudni olyat, hogy a pap aranykelyhet ad a munkámért! Ott robotoltam két hétig, oszt árva garast se kaptam. Majd adok én a pofádnak mondanivalót.

Jobbnak láttam mind én, mind pedig Raffai barátom, ha inkább futásnak erdünk. Oszt úgy elfutottunk, hogy még életemben nem volt ennyire nehéz a megállapodás...

Egyik reggel Jármányki uramék felé sétáltam. A fehérnép ott gubbasztott az udvaron, és eszementen ordított. Elvesztett a kutyája, a Jócó. Azt is mondotta, hogy valami bitang berakott a kutyaházba egy lapát tehénszart.

Vadászkaland

Különleges nap volt ez a mai. Már kezdtem úgy érezni magam, mint a Csurfai Gyula, hogy minden egyes nap rejt valami különlegességet. De ugyanolyan különleges volt ez a Csurfai részéről is, mert ő is meghívottja volt az eseményeknek. Így abban is biztos voltam, hogy semmiféleképpen nem tudok majd józanul szót érteni vele.

Apám igazatott volt, azt sem tudta, mit vegyen magára, még sosem volt igazi vadászaton. Végül aztán azt a ruháját vette fel, ami mindig rajta volt, mivel nem igen akadt másik.

Tegnap egész éjjel mondogatta anyám, hogy apám kezébe ne kerüljön fegyver. Ugyan szolgált ő katonaként a nyíregyházi kaszárnyában, de két hónap után onnan is elküldték, hogy azóta uniformist se látott. Egyszer volt kint lövészeten, de akkor sem akart megállni a fegyver a kezében, mert a céltábla helyett a szomszéd legelő kanászát találta lábon, aki épp vízért ment a gémeskútra. Persze sokáig mondogatta apám, hogy nem ő volt a hibás, mert minek megy az ember lőpályára éles bevetés idején. Három hét zárka értette csak meg vele, hogy ő véletlenül sem a megadott irányba tűzelt, hanem a szomszéd állatgazdálkodásba.

Aztán a Csurfairól meg ne is beszéljünk. Olyan jól ismerte az Alföldet, hogy egyszer egy egész zászlóaljat vezetett a mocsarasba, és két álló napig kellett őket kimenteni onnan. Később, mikor a Csurfai hivatásos akart lenni, azt mondta neki a tábornok, hogy annyi a dérék honvéd, hogy két háború is kevés volna a magyar nép kipusztításához. De azt is mondta, hogy mihelyt lesz üresedés, majd sürgönyöznek. Azóta eltelt harminc év, de ő még most is leállítja a postást, nem jött-e neki behívóparancs.

De szerintem a Kerepi Béla fővadász is százszor megbánta már, hogy falusi vadásznapot hirdetett, főleg azután, hogy megismerkedett a jelenlévők névsorával.

Mert ott aztán mindenki volt, csak olyan nem, aki értett volna a fegyverekhez.

Apám egy pálinkásüveggel bíbelődött, mikor valaki hangosan bedörömbölt az ajtón. A Csurfai volt, most is elégedett vigyorral és egy kosár szeszesitalal lépett be. Látszódott rajta, hogy már elkezdte az ünneplést, arca kipirult, szája mosolyra állt és volt olyan erős pálinkaszaga, mint a Szabolyai műhelynek cefrefőzés idején. Bebillegett a szobába, letette a néhez garabolyt és apám kegyeletes ölelgetéséhez kezdett hozzá.

– Na jó komám – harsant fel –, majd mi mögmutatjuk a falnak, hogy ki is itt az igazi mesterlövész.

A Csurfai kérésére kinyitottak még egy üveg pálinkát, majd azt ketten be is nyakalták. Én már azon töprengtem, hogy képesek lesznek-e egyáltalán az ajtón kimenni, nemhogy vadakat löni. No, aztán az Isten mégis csak megkönyörült szegény fejemnek, hogy ne kelljen otthon gubbasztanom és apám józanításával töltenem az időt. Bicegve ugyan, meg igen sok pihenővel, de mégiscsak eljutottunk a vadászházig, ahol már rendesen megvolt a népszaporulat. Szerencsére nem kellett cipelnem a nagydarab ember súlyát, mert útközben csatlakozott hozzánk Bujáki Tihamér is a Csabaki fogadóból. Na persze ő sem volt kifogástalan állapotban, de legalább a Csurfai egész úton belé kapaszkodott és neki dalolt.

Akkor lett csak igazán jókedvem, amikor megpillantottam a Raffai Zolit, aki éppen apját borogatta vizes törölközővel. Rögvest a társaságába szegődtem, magukra hagyva apámékat, akik hozzá is kezdtek a füles garaboly ürítésé-

nek. Nyugodt lélekkel ittak meg mindent, mert Beregi Pista is ott volt, és ő sehova se ment el megfelelő utánpótlás nélkül.

Alig telt el negyedóra, a Kerepi fővadász máris összecsődítette a jónépet és közölte velük az általános tudnivalókat, meg a fegyverhasználatot. Bár az embereket Beregi vészpartaléka érdekelte jobban, mintsem a Kerepi szónoklása. Aztán rajtam és Zoli barátomon kívül mindenki ka-

pott puskát. Azt mondták, a mi kezünkbe még nem való, ám apámékat elnézve én egészen másféle következtetésre jutottam.

Lassan indultunk neki, voltak, akik jönni is alig bírtak, ráadásul akkora hanggal voltak, mint lakodalom idején a menet. Az egész utat végigdalolták, meg akkorákat ordibáltak, hogy a madarak is rémülten menekültek a környékről. Az emberek a puskát inkább támaszkodásra használták, mintsem vadat löni. De hát hol volt ott vad? Sehol. Azok, mikor meghallották ezt az őrült zsbongást, talán még a világból is kimenekültek. Mi meg kerestük őket órákig, és nem egyszer jártunk körbe az egész erdőt, de még egy árva csigát sem találtunk.

Aztán egy váratlan pillanatban a Csurfai újabb ötlettel állt elő:

– Mönjünk vissza a vadászházba, oszt
igyük mög a Beregi pálinkáját!

Na erre gyorsan megjött a jókedv. A lassú menetet majdhogynem futólépés váltotta fel egészen a vadászházig. Egyedül csak a Kerepi fővadász nem díjazta az ötletet, de hát mit tudott volna ő egyedül tenni a szomjazó embertársadalommal szemben.

Odabent aztán volt harsogás, úgy zengett a vadászház az énekszótól, mint a bácskai utcabál. Csurfai és az apám az asztalra álltak, és ott olyan táncot jártak, mint a tápai menyecskek búcsú idején. Beregi Pista meg sorra járta a kitömött vadakat, és mindegyiket megajándékozta egy nótával. Alig telt el egy óra és már minden íható elfogyott, már-már azon tanakodtak, hogy a vadászatot inkább a Csabaki fogadóban kellene folytatni, mikor Csurfai újabb ötlettel állt elő:

– Mönjünk vissza az erdőbe, úgy lehet
a vadak már előkerültek!

Kellett ugyan néhány óra hossza, hogy mindenki menetkész állapotba kerüljön, meg jó néhány vödör vizet is elpocsékolunk, de a végén megint ott kajtattunk felfegyverkezve az erdőben. Valamivel csendesebb lett a menet is, ki tudja, miért, talán egy tündér szállt le közénk és fogta be a dalolók száját.

Meg is pillantottuk az első vadat, egy fácánt. Kerepi álljt intett a csapatnak, célzott, lőtt és a kutyák már hozták is a leterített madarat. Na erre mindenkinek megjött a kedve, meg az is közrejátszott, hogy a Beregi zubbonya alól egy egész liter dugi pálinka került elő. Na innentől kezdve mindenki be akarta mutatni a vadásztudományát. Egyetlen apró moccanásra már tüzet is nyitottak, ráadásul össze-vissza. Volt olyan durroztatás, mint a doberdói csatában. Végül, mikor elfogyott minden sörét, nekikezdünk felkutatni a zsákmányokat. A Kerepi által lelőtt fácánon kívül két döglött kutyát is találtunk. Ráadásul a Bujáki is ott üvöltött a fa alatt, mert valaki rendesen a seggébe durrantott. A legmeglepőbb már csak az volt, hogy az egyik bokor alatt megtaláltuk a Gazsit. Azt a disznót, amitavaly télen sikeresen meglepett Bogdajenci bökőjének életől.

Gyorsan hazavittük és akkora lakomát csináltunk belőle, hogy onnan két napig senki sem bírt hazamenni.

ALBERT KINGA

Ellenállni a csonkításoknak

Mondják – írják – az új Spiró-kötetről, hogy nagyszerűen ragadja meg a mai, illetve az elmúlt évtizedek magyar társadalmi realitását, éles számvetés a magyar történelmi és kulturális hagyománnyal. Felmerül azonban a kérdés, hogy mennyire hangsúlyos és releváns eleme a „magyar” ennek a kötetnek, mennyire függ tőle a befogadás milyensége. Kétségtelen, hogy erélyiként kicsit más a *Kémjelentés* olvasni, de szerencsére van a novellákban bőven az egyetemesen emberiből (vagy az egyetemesen „magyarból”, ha úgy tetszik), és abból a (közép-)kelet-európaiból, amelyet mind nagyon jól ismerünk.

Spiró György kötetében a legtöbb szövegben egyes szám első személyű narrátor szólal meg, a 31 novellából az énelbeszélő életútja rekonstruálható, illetve egy töredékes családhistória bontakozik ki. Az idő azonban a legtöbbször nincs pontosan meghatározva, csak az elejtett utalások vagy éppen a szöveg tematikus hálójá, központi tárgya sejteti. A kötetkompozíció tehát nem véletlenszerű, bár vannak olyan „beékelt” szövegek, amelyek lazítják annak linearitását. Különösen hatásos indításnak bizonyul a *Kocsiút az éjszakában* – akár beavatástörténetként is értelmezhető. Az elbeszélői nézőpont érdekes szintézise a hároméves gyerek perspektívájának és a visszaemlékező, a történetek súlyát és jelentőségét már felfogó narrátor hangjának. A gyerek bájos naivitással időzik el a részletekben, miközben a rádióban Rajk-pert közvetítenek, s körülötte kényes politikai egyezkedések folynak. Önkéntelenül is beavatódik abba a történelmi valóságba, amelynek eleve ki volt szolgáltatva. S vele együtt az olvasó is beavatódik: egy olyan világba, amelynek alapélménye a kiszolgáltatottság, és amelyre mindig a (kényszerű) otthonosság és idegenkedés kettőssége lesz jellemző.

A kötetindító novellában találkozunk először az anyával, az apával, sőt azzal a fekete bútorral is, amelyről az elbeszélő mellékesen megjegyzi, hogy az apja készítette. Ez a fekete bútor a kötetzáró novellában (*Két fénykép*) is visszatér – Spiró mindvégig finoman bánik a részletekkel. Az utolsó szövegben már nincs anya, apa, időközben a narrátor megöregedett, a ház kiürült, de a fekete bútor végzettszerűen áll még. Az első és az utolsó novella mintegy a kötet keretét képezik, együtt hangsúlyozzák annak kohézióját és zártságát – az életút zártságát és végérvényességét. De közben mi történik?

A közösségi életérzés, a történelmi realitás paradoxonjai és abszurdumai legtöbbször az énelbeszélő személyes élményei, tapasztalatai révén nyilvánulnak meg. Ilyen abszurd helyzettel szembesülünk a *Diszpolgárok* című írásban, amelyben az elbeszélő felidézti volt igazgatóját, aki diákkorában parkettaléccal ütlegelte az ülepét. A szocialista nevelési módszereket alkalmazó igazgatóról és az elbeszélőről később kitudódik, hogy ugyanannak a kerületnek a diszpolgárai. A helyzet ellentmondásossága csak az ironiában oldható

fel. A *Szabadságharc*ból az derül ki, hogy a túléléshez kompromisszumokat kell kötni. Az elbeszélő úgy dönt, hogy egy ösztöndíj révén meghúzódik egy biztos munkahelyen. Leadja a dossziéját, nem is sejtve, hogy azt bárki szabotálhatja, akinek pályázási szándéka nem tetszik. Majd „egyszemélyes szabadságharcának”, a dosszié megmentési kísérletének leszünk tanúi. A dosszié megmenekül, és az elbeszélő kénytelen örülni a kis diadalnak is, pedig mi az a „gyenge diktatúra örök nyugalomához” képest?

Spiró éles egyszerűséggel írja és szerkeszti meg a visszaemlékezéseket. Ezek a történetek egyszerre töredékesek, de egészek is, tehát reprezentatívak. Az elbeszélő egyszerre jelent és bírál, értelmez is. Egyszerre kérdez és válaszol. Van olyan írás, amelyben a narrátor mintegy leleplez bizonyos jelenségeket, működéseket. A két igazgatókban a színházi berkekben történő sikkasztásokról, visszaélésekről olvashatunk. A szöveg dinamikáját az biztosítja, hogy az olvasó az átvert színház-

igazgatóval egyszerre, fokozatosan szerez tudomást a csalások szövevényéről, a bürokratikus fogások agyafúrtságáról a mindentudó narrátor kommentárjaiból. Más szövegekben a művészet, a szakmai érvényesülés a politikumnak rendelődik alá (*Hajbók, Kémjelentés*).

Máskor a jelen idejű elbeszélés a narrátor belső monológjait, eszmefuttatásait tárja elénk, és az olvasónak az a benyomása, a történet valósággal az olvasás momentumában képződik, a gondolatok sodródása pedig erős elbeszélői felismerésben, revelációban csúcsosodik ki. Ez főleg az anya-fiú viszony ecsetelésekor jellemző. A *Nyaralni muszáj* novellában a fiú minden gesztusát és szavát ismeri már az anyjának – ezek mögött csak önzést, kisserűséget és felszínességet lát. A történet végére azonban a fiú mintha megértene, hogy a látszat ápolása az egyedüli eszköze és módja az anya önigazolásának. Az

szá'lathatatlan
collegium
criticai
rovata
lege
artis

anya lényege nem értelmeződik át, nem válik hirtelen meg nem értett jó tünderré, de a narrátorban felülkerekedik az empátia, és ennek segítségével észreveszi anyja kisszerűségében azokat a védekezési mechanizmusokat, amelyek az állandó kiszolgáltatottsággal, beteljesületlenséggel szemben lépnek fel. Az empátia szükségessége egyébként a teljes kötetet áthatja.

A Nyugat az itthoni körülményektől való idegenkedés ellenére sem jelenthet alternatívát. A *Tischdamen*ben a narrátor az NSZK-ba látogat, ahol barátja erotikus szolgáltatásokat nyújtó kocsmákban lép fel együttesével. Az irigvelt Nyugat is lelepleződik, s míg a barát számára is csak ideiglenes ez a megoldás, az elbeszélő vállalhatatlannak tartja ezt a kompromisszumot. Amerika még a biztos munkahely tudatában sem jelent menedéket, a két évvel idősebb nagynéni látszólag az amerikai álmot éli ott, gazdag férje van, héber órákra járattja a családot, de ez a kártyavár is összeomlik (*A síromnál*).

A zsidó származás, amellyel, hogy több évtizednyi bujdosásra kényszerítette a családot, a „modern” korban is kísért. Legalábbis ez derül ki a *Temetői járat*ból. A narrátor, annak ellenére, hogy nem tartja magát zsidónak, mégis egy olyan történetben találja magát, amelyikben döntő szerepet játszik zsidó identitása. A novellában egy ismeretlen ember a vilamosról a legtermészetesebb közvetlenséggel Gyurinak szólítgatja az elbeszélőt (író), zsidó származására tesz utalásokat, majd arról értekezik, hogy egyetlen „igazi magyar” sem olvassa az írásait. Ez azért is megdöbbentő, mert Spiró kötetében nem annyira hangsúlyos az elbeszélő fikcionalizálása, a történetek pedig felismerhetően önéletrajzi ihletésűek, a narrátor tehát afféle írói pozícióként fogható fel.

A kötet utolsó novellái között szerepel néhány, amelyben az elbeszélő egyes szám harmadik személyű. Ezek az írások igen töredékesek, a jelenből és múltból pedig mintha egy apokaliptikus, brutális jövőbe kerülnénk (*Reggel, Baba, Az ok, Melyik szomszéd?*). Ezek után a kötetzáró novella szerencsésen kanyarodik vissza a családi fonálhoz, az anya halálát követően a narrátor mindössze két fényképet visz magával a családi házból, saját identitása megtagadhatatlansága emlékeztetőjéül.

A *Kémjelentés* talán csak azzal lehet vádolni, hogy olykor túlságosan is didaktikus, egyes történetek nagyon igyekeznek az előre megszabott medrűkbe tereledni. De a kis tömör írásoknak jellegzetes otthonszaguk van, a hajléktalanjaikkal, bürokratikus gócaikkal, szocialista maradványként létező lepukkant üdülőkkel együtt. Mondhatjuk akár azt is, hogy a *Kémjelentés*ben az alapvetően emberi próbál ellenállni a történelmi és társadalmi csonkításoknak.

Spiró György: *Kémjelentés*. Magvető, Budapest, 2011.

KINDE ANNAMÁRIA

Lélekház ostroma

*Amint járt a világban,
valami házra vágyott,
hogy benne megtalálja
majd azt a biztonságot.*

*Amíg jött-ment kalandok
között válogatva,
hazavágyott, otthont
akart, ezt mindig tudta.*

*Valami házigazda,
valami gazdag senki,
valami gazdag ember
akarhatott csak lenni.*

Miközben kint járt a világban: tévedett,
pénztelen, érdekes fiúkat keresett,
szerették őt, boldog mégsem lehetett.

Nagyon fiatalon kábítószerrel szedett,
hogy az majd a szabadsághoz vezet,
Szerezte, megitta és mind reménykedett.

S hogy mi lehet ez, egy nagy családi átok,
semmilyen szinten nem lel boldogságot?
Erre rá nem jöttek sosem a barátok.

*Szülei úgy nevelték:
sok pénz kell, ezért bármit
hajlandó megcsinálni.*

*Gazdagnak lenni úgy kell:
dolgozni és a sok pénzt
tisztelni és imádni.*

Utat keresett és közvetlen megoldást.
Munkát, elismerést, komoly támogatást.
Bedobva munkába, amit szerzett: tudást.
De kiderült, tudását nincs aki értse.
Számukra nem érték, nem tudják, mit érne,
nekik ez nem fontos. Nem fizetnek érte.

Rosszul választott az ilyen mesterséggel.
Nem becsülik hozzáértését sem pénzzel.
Szakmák elismerését kezelik szeszélyyel.

*Gyereket azért szült hát,
apja majdan fizessen:
fizessen neki érte
és ő gazdag lehessen.*

*Gazdag ember nejjének
lenni, otthon érték,
felesége lett volna.
Irigyelve a szomszéd.*

Megdöbbszentő volt nagyon találkozni velük.
Keveredett egy régi hagyomány.
Amit a család tiszteletben tartott.
Mindenekelőtt. Mi volt nekik fontos?
A gyerekeikbe mit rögzítettek,
milyen szabályt? Hogy az érték,
a legfontosabb érték az a pénz?
Hogy a gazdagság az első?
S le is kell nézni bármit,
ami nem ilyen? S nem baj,
ha ebbe belehalnak?
Belepusztul a lelkük?
Boldogtalan lesz az életük?
Ez nem baj? Csak pénzük legyen?

Mert anélkül mit sem számítanak?
Fájdalmas az élet lehetőségétől
megfosztó, letiltó ilyen szabály.
S a boldogság nem fontos.
Csak a pénz fontos. Mindegy, mi az ára.

*Szegény emberhez hozzá
menni jó nagy bolondság.
Sajnálta testvérét mind
egész nagy rokonság.*

*Aki ezt választotta,
hetenként orvoshoz jár,
szeretne meggyógyulni
betegségéből most már.*

*Mert fontos a szerelem
volt neki egyszer, régen.
Naiv reménykedőként
életébe belépett.*

A beleépült szabály
amint működni kezdett,
a boldogságot máris
egészen tönkretette.

Mert akiben vegyes lesz
két különféle érték,
azt majd a pokol várja:
elégge nagy veszély még.

*Mint törvény, amely belé
épült a tudatokba:
gazdagnak lenni ér csak
valamit, ez csak így van.*

*A boldogság nem számít,
pénz nélkül lehetetlen,
pénz nélkül nem is fontos,
s nem fontos azután sem.*

*Boldogok sem lehetnek,
mert a pénz diktál bennük.*

*Burjánzik, szétfolyik,
értékük a pénz bennük.*

*Semmi más nem lehet
igazán jó nekik.*

*Szörnyen megátkozottak.
Életük nem övék.*

*Szörnyen megátkozottak.
Kínlódhatnak hiába.*

*Harcolnak, életüket
megszerzik, mégis, hátha.*

Teodora Axente: Egyszarvú I

SZŐCS ISTVÁN

Főszereplők, főrendezők, főkönyvelők az irodalom életében

(folytatás előző számunkból)

Mottó:

De az értől nem ijed meg,
Nem hátrálja síkos út,
Szóba sem áll vad tövissel:
Egyre gázol, egyre fut.

(Arany János)

Nem vagyok biztos benne, talán Shaw szövegében figyeltem fel először e figyelmeztetésre: *Aki tud, alkot. Aki nem tud, tanít.* Sőt: oktat; kioktat; s ha módja van, vezényel is. Ez különben így van a kisebbségi életben. Szűrjem közbe, ma már a méretük szerint közép-nemzetek is egyre inkább kisebbségi létviszonyok közé süllyednek, nemcsak gazdasági, politikai téren, de művelődésben is. Ezért az olyanok, mint mi, erdélyi magyarok, kétszeresen is kisebbségi vagyunk. Sajnos nem igaz a gyönyörű mondás: *Sub pondere crescit palma.* Nemcsak hogy nem nő, de összevissza görbül a pálma. Miért? A nagy konspiráció miatt, és ellenkezőleg, annak a hiánya miatt is!

A sikeres kisebbségi lét mindig is feltételezi a banda-fegyelmet, ezért is gyanús mindig a többségének, aki ezt a valóságosnál nagyobbknak képzei. Sőt, hajlamos ezt diabolizálni! Pedig, pedig... Két okból is pedig... Az egyik: „fogjuk ki a szelet a vitorlájukból, legyünk sokkal *olyanabbak*, mint ők” e taktika sokszoros csődje miatt ki sem térek pl. Szabédi Lászlóra, hiszen a Szabédi Társaság és Emlékszoba bizonyára számos kötetet termelt ki a félreértelmezések ellen; éppúgy, mint nyelvészeti nézeteinek katedra-szalonképesse tévéért. (Miközben korszakokon át sok-sok nemzedéknek sem adja kezébe Szabédi remekműveit, pl. a *Veér Anna alszikot* stb. Ennek a taktikának másik válfaja a „légy fegyelmezett!” Volt egy kiváló barátom, nagyszerű tudós, szelíd ember, de szigorú. Egyszer viszont elmesélte, hogy ha kisebbségi főnök lenne, s módjában állana, bevezetné a vasfegyelmet! Mindenki fogja be a száját! Végezze a dolgát, aztán kuss! Nem hősködni, nem szájalni!... Aztán létezett még az *öreg hölgyek* taktikája; nem Dürrenmatt se-regletéből származtak; erősen nemzeti jellegű özvegyek vagy vénkisasszonyok voltak, akiket szerencsájuk megóvott attól, hogy a lakásukat, azaz *egész* lakásukat elveszítsék, nagyon fűrgén szereztek egy-egy olyan többségi albérlőt, aki legalábbis adjunktus vagy törzstiszt volt, s ők maguk mazochista kéjjel mondogatták egymás között: kevesebbért többet! Jobbat! És csendesebben! Bizonyosan boldoggá émelegtek

magukat egymás közt; ismertem egy ilyen hölgyet, a legkedvesebbet, legfinomabbat, akit annyira megvédtek bérlői, hogy még a szerintük potya- és örökségleső unokáit sem engedték be hozzá, senki látogató ne zavarja, még a nyugdíját is ők vették át a postástól, és aztán élete gyertyáját észrevétlenül fújta el a szél. (Lásd még Bárdy Zoltántól: *Eltemettük a részeges nagymamát.*)

A vasfegyelem-önuralom taktikája nem válik be, csak néha – *valamenynyire*... Egy tehetséges, okos kollégám rossz származású volt – felső középosztály s nagyúri rokonság –, hiába tett meg mindent, nem ment előre az érvényesülés fene sík pályáján. Aztán egyszer csak beugrott neki: attól kezdve megjátszotta a részeges féltehetséget s a buzgó nőcsábászt; rögtön ki is neveztek igazgatónak, de azért gyanakodva szemmel tartotta a nagytársadalom: Hogyhogy? Ez tökrészen is mindig vonalas? Soha egy búsmagyar kirohánás? Soha egy jó Ceaușescu vicc? Mi ez? És óvatosságból visszatartották a másodosztályban.

Székely Király Bogdan Ioan: Raluca

Itt volt kisebbségi létünk két nagy zászlósur: Balogh Edgár és még azelőtt: Reményik Sándor...

Reményik, mint egészen fiatal költő, hősies hangvételű költeményeket írt a nemzetgyilkossági kísérlet ellen, amit úgy hívtunk: Trianon, a Végvári-verseket, ezek tették híressé, tisztelt nagysággá kisebbségi életünkben. (Állítólag nem mindeniket ő írta, de ezt nem hiszem.) Természetesen, egy idő után abba kellett hagynia a Végvári-verseket, az új impérium megszilárdulásával egyszerűen lehetetlenné vált volna folytatni, nem is lehet ezért elmarasztalni. Azért sem, hogy amikor

egy olvasója megkérdi, miért nem ír többé *olyanokat*, azt válaszolta, egyetlen verssorban: *az a perc elmúlt!*... Igen, és egy komoly, konszolidált főszerkesztő lesz, Kós Károlyékkal, a helikoni csoportosulással s másokkal keresi a *modus vivendit*, amiért szintén nem támadható.

A költő egyre többet jár át Magyarországra – „Ahogy lehet” –, sőt valami különbejáratú személyes boldogságra is lel egy Szőcs vezetéknévű múzsánál, ezt nem is illene említeni, ha ő maga versekben nem rajong *Szőcsországért*; amit egyesek nagy *bezzeg!*-eléssel kezdtek nekem felemlgetni, holott széleskörű rokonságomból senki semmit sem tud erről. Am ahogy akkoriban dúdolgatták: *A szerencse forgandó, naptól felhő távozó, innen így járjatok, túlhan úgy várjatok* – jött 1940 őszre. Anélkül, hogy történelmi mérlegelésbe bonyolódna, csak megemlítem: Kolozsvárt is, Vásárhelyen is „mindenki ott volt” a bevonuló honvédsapátok üdvözlésére a főtéren, sőt még a román lelkészek is, a kedves Suciú párinte is, aki annyira szívéen viselte lelki üdvösségemet gyerekkoromban; *csak éppen Reményik hiányzott!* És sokan verset is írtak ez alkalomból; az öreg és beteg Babits is, még ha ő Erdélyben csak a tordai pogácsát s az egeket metsző gyémánt havasok élet idézi meg, mint hajdani fogarasi tanár. Egyvalakinek hiába vártuk a versét, és az – éppen Reményik volt! Még ezt is lehet mentegetni, nemcsak kimagyarázni... csakhogy: még azon az őszön Kolozsvárt rendeztek egy nagy vendégséget azok számára, akik ama bizonyos 22 év alatt a legtöbbet szenvedtek, és – Reményik nem kapott meghívót! Erre azonban már jelentkezett: ő ne szenvedett volna? Rohant a miniszterelnökhöz, Teleki nem fogadta; rohant a kormányzóhoz, Horthy nem fogadta. Végül, még az év vége előtt, Bánffy kijárt neki valami Corvinkoszorút vagy -láncot, s amit hozzácsaptak Kelemen Lajos kitüntetéséhez. De a költő nem vigasztalódott meg, még sötétebben látott és írt, a rákövetkező év szeptemberében meghalt. (Páll Árpád néhai újságíró kollégám biztosan állította, hogy öngyilkos lett...?)

Végeredményképpen azonban nem az életpálya zezzugos tömkelege vagy kicirkalmazott fordulatai számítanak, hanem – az életmű; a versek! Nem tűnhet nevetségesnek, hogy már gimnazista koromban „kezdtém helyesen értelmezni élet és életmű összefüggéseit”? És amikor majd két évtized múlva egy kora délelőtn megjelent szobámban – lakásom még nem volt, mintahogy még ma sincsen – Földes László *Utunk*-főszerkesztő és Marosi Péter rovatvezető, azzal, hogy „a lapot meg kell menteni” és a *Nézzünk hát szembe* rovatban írandó kritikai Reményik-elemzésem révén válik ez megvalósulandhatóvá, egyáltalán nem kellett engem biztatni.

Sőt, a továbbiakban Marosi Péter itt-ott „moderálva” szerkeszthette a cikkeit.

Ugyanis nem voltam – akkor még – magamtól olyan okos, olyan tanáraink voltak, mint pl. Kovács Benedek, kiről már többször megírtam, hogy ő a háborúnak világnézetileg és érzelmileg legveszélyesebb éveiben – szüntelenül rajtuk tartotta a szemét: „édes fiaim, meg ne halljam, hogy itt valaki közületek zsidózik vagy oláhozik... mi itt mindnyájan Jézus testvérei vagyunk”... amiért az iskola államosítása után meg is jutalmazták: két doktorátusával kifutófiú lett az Erdőigazgatóságnál, de az is csak nagy protekció árán – volt, bizony mondom, a horthysta években nyíltan kommunistának számított tanárunk is, Tóth Sándor matematikus... mikor 1941 elején összeszedték a vásárhelyi kommunistákat, mind együtt volt viceispán-alispán, hát kimondták: kommunista lehet egy éhenkórász proli vagy egy internacionalista ügyvéd, de egy református kollégiumi tanár nem! Mit szólna a világ! – és Sényi László báró éppúgy kihozta őt is konflis-kocsiban az ákosfalvi internáló táborból, mint Salamon Ernő költőt... Nos, a számtantanárnak hatásos volt az agitációs módszere: csendesen nevetgélve el-elhullatott megjegyzéseket, vagy huncut mosollyal kérdéseket tett fel: „hát ahhoz viszont mit szólsz, hogy nemcsak ezt, hanem *azt* is leírta, mi?” ... és hogy bár ügyesen kimosta magát a Végvári-versek miatt, hét év múlva mégis elment, és felvette értük a Kisfaludy Társaság nagydíját, hehehe..., de amikor Teleki Pálhoz ment siránkozni, az kiüzente neki az előszobába, hogy azért éppen mindenre még neki sincsen ideje, hehe... Ami azonban ennél is többet számított, 1948-ban megismerkedtem egyik orvosával, egy ideggyógyással, több mint ötven évvel azelőtt, hogy Marosi Barna közzétette körtörténetének egyes adatait. Különös orvos volt, egyáltalán nem örült annak, hogy sok betege van! Többnyire megvetette őket, mert az volt a felfogása, hogy az idegbaj és az elmezavar – *jellem kérdése!* Valaki nem azért lesz „olyan”, mert drogos, hanem azért lesz drogos, mert – olyan. 1923 óta a költő laudanum-függővé vált, annak minden következményével együtt; ám a fő baj az volt, hogy nem is akart meggyógyulni, jól érezte magát betegsége pajzsa mögött... „Sajnos, nem ő volt az egyetlen”; de erről már nem mondott többet a professzor.

Nekem az volt a véleményem, hogy Végvári-versek nélkül Reményik költői életműve jelentéktelen, nem lehet összemérni Áprily Lajos vagy pláne Dsida Jenő költészetével. Ady verselési módját követte, de hangzatosságba vagy szenvedélybe laposodott a legtöbbször. „Jelezni kívántam”, hogy nem a nacionalizmusa miatt támadom, s hivatkoz-

tam Babits vagy Dsida példájára, akik ezt „humanistábban tudták csinálni”... Erre azonban csak Nagy István reagált: „Nem szeretem, kérem, az olyasmit, csikorgatta, hogy valakit csak azért löknek ki az ajtón, hogy két másikat beeressenek az ablakon!” Amikor idézni akartam neki Németh Lászlót, hogy „a mi nacionalizmusunk nem támadásra kivont fegyver, hanem védekezésre emelt pajzs”, leintett: Hagyja, jól ismerem az ilyen kétszínűségeket!...

Saját magam előtt a fő érvem nem is az volt Reményik ellen, hogy amíg sokan megszenvedtek az ő verseiért, ne-

Kudor Duka István: Arckép

ki sosem esett semmi baja (mint pl. Dadaynak a *Zátony* miatt), hanem mert minden hősies póza mellett versei hatástalanok maradtak, sőt, lejárattak egy bizonyos szolamkincset s az általuk megidézett magatartásmódokat. „Ahogy lehet”... „Eredj, ha tudsz”... már akkoriban is rosszmájú hangsúlyt kaptak sokaknál¹. Valóban, nagyon sokan elmentek, akik nem is voltak kénytelenítve erre. És azóta is hányan vannak: hivatalosan vagy bizalmasan hümmögve méltatják Reményiket, ám *ahogy lehet*, mennek!... Ilyen vagy olyan címen, tucatnyi tüzes szívű költő, lángeszű irodalmár, fürge filozófus és hegyes tollazatú riporter: *illa berek*, és ott eltűnnek a névtelenségben. Noha mindig azt mondtam, az alkotónál az emberi mivolt méretei nem számítanak, egy gyilkos brávo még lehet kitűnő szobrász, egy anyagias kántortanító lehet az emberiség legnagyobb zenei zsenije, most mégis úgy látom, hogy az emberi súlytalanság sokszor lehet a tehetséget hatálytalanító – ballaszt.

De ezzel szemben a baloghedgári diplomatikus választékosság sem védett meg, ő, mint valóság-főrendezője, áll a kisebbségi irodalom ablakában egy odavonszolt konyhaszéken, s amint észreveszi hogy a Dónát-úton nyíl-

nak már az orgonák, harsogni kezd: „Elrendeltem az illatforrások megnyitását! Engedélyezem a szimat gyönyörködtetését!”... Balogh Edgár már nincs közöttünk: but his soul goes marching on! – de a lelke tovább él, és – oszlás útján szaporodik!

Különben hogyan volna lehetséges, hogy a dogmatikus viták múltjának megcsepcsege során az erdélyi irodalomtörténetből nem hiányzik Cseke Péternek az a Makkai Sándor, aki nemcsak naiv történelmi regényeket írt, hanem olyan regény-tetralógiát is (*Mi, Ernyeiek, Szép kísértet, Szabad vagy, Holttenger*), amely ugyanolyan érték irodalomként és társadalom-, sőt néptörténetként is, mint Bánffy regény-trilógiája... Ugyanakkor, Cseke Péter a „kvantitatív literaturica” híve: megemlékezésre méltó teljesítménynek tartja, hogy egy kutatónak sikerült százötven, kötetben kiadatlan Dsida-verset felfedeznie. Egyrészt nem is kellett olyan nagyon széles körben kutatni, ott lapultak mind Imbery Melinda lábujában; másrészt a költő hagyta ki őket köteteiből, hogy azok éppen ezáltal – nagyobbakká váljanak, de ez már külön kérdés, érdemes lesz még visszatérnünk egyszer erre ... Szász Endre grafikusművész egyszer felháborodottan a *műtermi szemétként való kajtatásnak* nevezte: ez az íróasztalfiókra is érvényes...

Végül az irodalmi főrendezőség² ambícióiról szólva – s ez a kisebbségi konspirációk tonikájára való visszatérés is, hadd idézzük megint Németh Lászlót (hozzávetőlegesen): azt hinné az ember, hogy amikor egy népcsoport nehéz helyzetbe kerül, otthagyják az elősködők. De – nem! Amikor valakit már nem lehet kizsákmányolni, még mindig lehet – szállítani!

Jegyzetek

¹A Reményik-idézetek, már akkor is úgy habzóttak sokak száján, mint az Erdélyi Induló vagy a Székely Himnusz blaszfém változatai: Édes Erdély, itt vagyunk, hogyha baj lesz, itt hagyunk... Ahogy lehet...

²Nem néztem le senki nyomorát és hat elemjét, de vannak dolgok, amiket képtelen vagyok elfeledni... Balognak pl. 3 ügyét: 1. hogy rábeszélte Karácsony Benőt, ne akarjon elbújni, menjen csak be nyugodtan a gettóba, mert éppen ezzel fog hatásosan demonstrálni a szörnyűség ellen; 2. hogy bevallotta, ő akadályozta meg természettudományos tankönyvek behozatalát Magyarországról, nehogy el-sorvasszák a mi tudományosságunkat; 3. egy Kosztolányi-előszavamról, amelyben a kor-szak kívánalmainak megfelelően „kidomborítottam Kosztolányi szociális empátiáját”, azt referálta: „vörösrre akarom mázolni azt a fehérgárdistát” (így!). S még hozzávehetném, hogy nagyváradi tárgyalásán *társai nevében is* önbírálatot gyakorolt olyan bűncselekményekért, amelyekről pár hónap múlva ugyanaz a bíróság állapította meg, hogy – el sem követték őket!

KISS ERNŐ CSONGOR

A sosemvult imposztor

Az imposztor: írónak sarlatán, hazafinak pedig intrikus. Ezt a hangsúlyt azal teremti meg Umberto Eco legújabb regénye, hogy a 19. század „valamirevaló” konspirációit (a Dreyfus-pertől a Cion bölcseinek jegyzőkönyveig) gyűjti magába, a nevükben, nekik tulajdonított szavaikban, cselszövéseikben hiteles és létező történelmi alakokkal együtt; egyet: a főszereplő Simone Simonini kapitányt kivéve. A szerzői utószó szerint ugyanis Simonini alakjában számos névtelen vagy kevésbé ismert összeesküvő karaktere, tehetsége, gyűlölni tudása és legfőképp: politikai, történelmi jelentőségű tette ötvöződik. Nem csoda hát, hogy ez az önkénye szerint folyton nyelvet, identitást, alakot és gazdát változtató imposztor öregkori naplójában arról számol be, hogy személyisége megkettőződött. A századvégi Párizsban találkozik a fiatal Froide (Freud) doktossal, aki ugyan ellesszenves neki, de épp szavai hatására indul a regény egyfajta önkéntes, pszichanalitikus írásgyakorlatként: „Szeretem ösztönösen futtatni a pennámat. Annak az osztrák doktornak a véleménye szerint emlékezetemnek valamely igazán fájó mozzanataíg kellene eljutnom, s akkor megtudhatom, miért töröltem ki sebtemben annyi mindent.” (26.) „Ezért döntöttem hát úgy, hogy naplót fogok írni, ha utólagosat is, magamnak mesélve el a múltamból mindent, amit lassanként fel tudok idézni, a legjelentéktelenebb dolgokat is, míg elő nem bukkan a... hogy is hívják, traumatizáló elem. Én saját magamnak. És gyógyítani is magamat akarom, bolond nőikkel bíbelődő felcser én-rám ugyan ne tegye a kezét.” (62.)

Naplóprojektje nagyapja torinói otthonában töltött gyerekkora (1830-1855) felidézésétől az 1898. december 20-án kelt utolsó bejegyzésig tart, melyben a főszereplő és alteregója (Dalla Piccola abbeszemélyében) feleselgetnek egymásnak, s néhol még az Elbeszélőnek is be kell avatkoznia. Mikor Simonini önmaga vizsgálatába kezd, alapvetése az *Odi ergo sum* (*Gyűlölök, tehát vagyok*) maga alkotta aforizma lesz. E gúnyos létigazolását élmérve, a szerző mondhatni elképesztő feladat elé állítja olvasóját: olyan elbeszélő művét olvassuk, aki előítélettel, fajgyűllettel, komplexussal és paranoid érzéssel teli. Egy ilyen személyiség visszaemlékezésén keresztül ad beszámolót a 19. század ominózus történelmi-politikai eseményeiről, híres vagy hírhedt szereplőiről. „Túl sokat tud ön rólam. Ön föltöbb kellemetlen tanú. És túlságosan szigorú is” (127.) – mondja alteregójának, és sokáig úgy tűnhet, hogy Dalla Piccola abbé a meghasadt tudatú Simonini felettés énje, aki viszont kész őszintén felfedni a kapitány gatzetteit, hiszen nem képes vagy nem hajlandó emlékezni.

Simone Simonini kapitány neve, közelebbről vizsgálva, sokat elárul a regény témájáról, a név viselőjének indulatairól. Gyerekkorában egyetlen családtag-

ként mellette levő nagyapja, fanatikus zsidógyűlölete folytán, a gyermek Szent Simonino neve után kereszteltette unokáját. A fáma szerint a kétéves trentói kisfiú neve az antiszemitizmus középkorban jelentkező egyik leggyakoribb és legdrasztikusabb formája, a vérvád kapcsán vált ismertté. Egy Trentóba érkező ferences zsidókat becsmérő beszédeit követően röppent fel a hír, hogy a kis Simoninót zsidók rabolták el és darabolták fel, hogy vérért a húsvéti pászkába keverjék. Az alaptalan vád megtorlásaként a város szinte minden zsidó lakosát kivégezték. Az antiszemitizmus ily módon is erősödő, valamiképp intézményesülő tendenciáit fonák módon az is mutatja, hogy a 12-13. században csak angol területen négy hasonló ügyben avattak gyerekeket mártírszentté.

Simonini gyerekkorát a gyűlölködő, konzervatív, antiszemita nagyapa és a házban lebzselő jezsuita atyák határozták meg, s ő maga is gyűlölködő lett. Olasz nemzetiségű, de az olaszokat lenézi, francia az anyanyelve, viszont a franciákat sem tartja sokra. Apja a független Olaszországért harcol, olyan elvekért, amiket a nagyapa veszélyesnek és eretneknek tart. Simonini titokban apja elvei iránt lelkesedik, tiltott könyveit olvassa, de az apai örökség helyett végül a nagyapai kezd dominálni: az ingyenc falatok szeretete és a konspiráció, melyben a gyűlölt zsidók problémájának *végső megoldását* igyekszik megtalálni.

Eco már *A rózsá neve* kapcsán beszél felsoroláselméletről, ami nemcsak egy párányi medievista diszciplína, hanem regényeinek egyik hangsúlyos poétikai-stiliztikai eszköze, bevallása szerint: a befejezetlenség általi végtelenség misztikus érzékeltetésére. A lista mámorát (2009-ben azonos címen könyve jelent meg listákból, listákról) a receptek, a francia és olasz étkek összetevőinek lajstroma teremti meg. A kulináris remekek fogyasztása amúgy is a nőket megvető Simonini egyetlen, már-már erotikus élvezete.

A *Foucault-inga* (1988) című regényében már széles körben megelőlegezte az összeesküvés-gyártás itt bemutatott elképesztő működését. Bevezet a kulisszákba és játékba hozza azt a „szakirodalmat”, ami mindkét regényben elengedhetetlennek mutatkozik ahhoz, hogy valaki elsőrangú összeesküvést szőjön: világuralomra törő, a keresztényeket elpusztítani készülő rózsakeresztesek, templomos lovagok, szabadkőművesek és zsidók, pontosabban történetük bármiféle „irodalmi” kombinációja vagy permutációja. Eco második regényében, egy könyvkiadóban dolgozó három barát a hírhajhász ponyvaírók ügyetlenségén felbuzdulva kezd el irodalmi ambícióként egy konspirációtörténetet, a *Tervet* kompilálni. Eco posztmodern regénye azonban arra is figyelmeztet, hogy a veszélyesség az olvasás folyamatában válik kérdés(es)sé: megmu-

tatja, hogy mi a paranoia, amely kényszerűen maga hoz létre összeesküvés-elméleteket, s milyen a paranoid olvasat, ami e kornak lett sajátja. A szilárd világrenddé merevedő Hidegháború évtizedeiből születő posztmodern fikció hőseinek paranoiája a másik rendszer általi elnyelés félelme lett. A *Foucault-ingában* ennek az irodalmi korhangulatnak is fricskát vet azzal, hogy hősei nem az egyén ellen szövetkező társadalom fantomjától reszketnek, inkább maguk gyártanak konspiráció-terveket. A *prágai temető* mindegyike mutat rá, a '88-as regény folytonosságában, hogy egy történelmi jelentőségű konspirációt, mintegy írói ambíciót, a rosszul használt tehetség, képzelőerő, a meglevő konspirációk hiperbolikus továbbgondolása, a („szakirodalom” mellett) megfelelő „auktorok” művei kompilációjának tétjévé teszi. Simonini prágai zsidó temetőben kibontakozó története Alexandre Dumas (*Joseph Balsamo*), Eugène Sue (*A nép rejtelmei*) regényeiből inspirálódik, illetve azok műveire lícitál rá, akik maguk is e két szerző regényeiből lopták ötleteiket.

Simonini minden, etikailag megkérdőjelezhető cselekedete dacára akkor a legszálnalmasabb, amikor önérzetes íróvá válik. Az alkotók tehetetlen ihletkeresését mímeli az az igyekezete is, hogy a prágai történet klisészerűen baljós és horrorisztikus jelenetét minél érzékletesebben próbálja aláhamisítani. Gyilkossággal és további cselszövással sikerül eltüntetnie a konspiráció-gyártás irodalmi mesterségét művelő vetélytársait, hogy egyedülként szerezze meg a legtökéletesebb tervek és ötletek szerzői jogát. Meglehetősen büszke „főművére”, amitől egyben, minden bizonnyal, gyűlölködő élete beigazolódását is reméli. A *prágai temető* illusztrációi a 19. századi feuilleton-kiadások mintájára ké-

>>>>>>>>>>>>

KAÁLI NAGY BOTOND

Kastély a mátrixban

Lehet-e a stíluskavalkád sikeres? Lehet-e az eklektika meggyőző? Lehet-e különböző művészeti ágak és műfajok összemosása hiteles? Elméletileg igen. Gyakorlatilag is, mint az az építészetben, képzőművészetben vagy akár a zenében megmutatkozott. De mi a helyzet a színházzal? A szó, a játék, a kép és a zene összművészetében, elég egy kis továbbcsúsztatás a stílek határmezsgyéjén és igen sok minden – akár az egész produkció – összedől.

Sok színház szeret kísérletezgetni, játszodozni, olykor még a legkonzervatívabbak is. Jól teszik, az újdonság ereje szinte mindig varázslatos.

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház az utóbbi évadok alatt számos ilyen játékban vett részt. Több igen sikeres, sokszor fesztiváldíjas produkció jelezte: jó az út, csak végig kell rajta menni, a repertoárszínháznak szüksége van az új erők okozta sikerérzetre. A vásárhelyi intézmény Tompa Miklós Társulatának egyik legutóbbi előadása is ilyen jellegű, igaz, vérsen komoly játék. A *Kőműves Kelemen* című archaikus népballadánkról van szó. Mi történik, ha egy társulat játsszani kezd egy ilyen, bizonyos értelemben a szakralitás határát súroló szöveggel? Az eredmény mindenképpen érdekes...

Sarkadi Imre befejezetlen ballada-átdolgozására Ivánka Csaba írt szöveget. Ezt zenésítette meg Szörényi Levente és Bródy János a nyolcvanas évek elején és alkotta meg belőle a kortárs magyar zeneirodalom egyik legismertebb művét, a *Kőműves Kelemen* című rockballadát. A darabot Marosvásárhelyen Somogyi Szilárd, a budapesti Operettszínház fiatal rendezője, a helyi Művészeti Egyetem volt rendező szakos hallgatója vitte színpadra, teljesen mai átdolgozásban, *A Déva-projekt* alcímmel. Archaikus történet, rockzenére írottan, musical stílusban, napjaink világában...

A történet közsismert, a rendezői koncepció igazán érdekes. A helyszín ezúttal is Déva, de nem az átkok sújtotta vár, hanem azzal átellenben egy hangár, amelyről épp az egykori fejedelmi székhelyre látni. Ebbe a hangárba költözött be 13 ember. A feladatuk: megalkotni a Déva-projektet, egy születésétől fogva sikerre ítélt videojátékot. És mint a való világon mindenhol, addig nem hagyhatják el a helyszínt, ameddig a játék el nem készül. A telefonjaikat sem hordhatják magukkal, a lényeg a teljes titoktartás. Programozók, tervezők, designerek, informatikai zsenik, akik rengeteg pénzt kaszálnak, ha a játék elkészül. De nem készül el, mert egy rejtélyes, naponta jelentkező elektronikai lidérc áramszünetet okoz és minden addigi, mentett

munkát töröl. A csapat őrjöng, vezetőjük, Kelemen (Kányádi Szilárd, illetve Sebestyén Ába – dupla szereposztás, e sorok szerzője Kányádi Szilárdot látta a színpadon) hiába próbálkozik menteni a menthetőt. Kialakulnak az elkerülhetetlen „biszerikucák”, az ellentábor vezetője, Boldizsár (Bokor Barna) kész otthagyni csapat-papot és hazatérni a családjához. Az összezárttság az örület határára sodorja a stábot és egy kellően elmebeteg pillanatban a babonás Benedek (Galló Ernő) előáll a mindent megmentő javaslattal: a vár átok alatt épült, a játék átok alatt omlik össze. Az első látogatóba érkező feleséget fel kell áldozni. Ugyanezt sugallja a rejtélyes, örök látogató, a clownszerepet öltő pizzafutár (Nagy István), aki tulajdonképpen a munkát megrendelő viselkedéskutató intézet álcázott képviselője. És itt a titok nyitja, a téma aktualitása, mai világunk háttorzongató valódisága: a kisembert a háttérből észrevétlenül, de eredményesen manipuláló,

Jelenet az előadásból Fotó: Rab Zoltán

lelkiismeretet nem ismerő intézmények irányítják az életet – ridegen, ahogyan azt a titokzatos viselkedéskutató intézet képviselői (Nagy István, illetve Tompa Klára) is megjelenítik.

A történet gerince az eredeti mű cselekménye szerint épül fel, a rendezői koncepció a fentebb vázolt változtatások szerint viszi színpadra az alkotást. Túri Erzsébet díszletei egy lepusztult hangárt jelenítenek meg, e hangárban kisebb-nagyobb állványokon, egymás mellett, alatt és fölött állnak az íróasztalok és a programozók számítógépei. Odafönt, a magasban a készülő videojáték tesztverziója rajzolódik ki, majd omlik látványosan össze, a sejtelmesen megjelenő fények éles színei ridegséget, hideget sugallnak. A szereplők ruházata természetesen mai, a koreográfia szintűgy. Az enyhe folkebeütésekkel gazdagított zene itt nem népitánc-jellegű mozgásvilágnak szolgált alapot (mint a Maros Művészegyüttes tavalyi, igen sikeres, azonos darabra készült előadásában), hanem a népszerű,

THEÁTRUM

nyugati musicalek világába kalauzolja el a nézőt. A prózai részeket megkapó dalok, refrének sorozata és igen dinamikus, precíz, rengeteg munkával elsajátított koreográfia kíséri, illetve váltja fel, a játszó hang adottságaira, mozgáskultúrájára, illetve a színpadi összkép harmóniájára nem lehet panasz. A mű drámaiságát, a tragédia súlyát, a gyilkosságot követő elhatárolódást, illetve Anna (Szilasi Eszter Júlia, e.h.) döbbenetét, Kelemen összeroppanását nem az individuális színészi játék mélységei fejezik ki, hanem a zene, a tánc és a színpadi mikrokozmosz erőteljessége, összetettsége. Tulajdonképpen csak egy főszereplő van és ez maga a produkció.

Amely, minden precizitása, szakmai színvonala ellenére mégis apró űrt hagyott maga mögött és ezen űrnek az oka a stílusok disszonanciájában keresendő. A szöveg, a zene nagyszerű, a rendezői koncepció és az előadásmód is az külön-külön mindkettő hiteles. De e két

rész között, az áthidaló és látványos koreográfia ellenére sincsen sok átjárás. Egy dramaturg használata segített volna ebben, hiszen hiába mai a hangár, a játék, a humor és a tragédia, ha a nyelvezet ősi, a csak kissé ártírt zene pedig a népi jellegű előadásmódnak kedvez. Ez az előadás egyetlen buktatója, emiatt azonban sterillé válik minden. Nem rossz a produkció, egyáltalán nem az, de sajnálatos, hogy egy ilyen jól összetett előadás emiatt fojtja magába üzenetét. Értelmi síkon értjük, érzelmi síkon viszont elkerül a katarzisz, ami *Kőműves Kelemen* és Anna tragédiájának lényege, elsődleges célja. Kár érte. Mert

úgy látszik, hogy a mai, viselkedéskutató intézetek által uralt világban a múltba kell nyúlnunk e katarzisért. Ami ezáltal a múltban is marad. Még akkor is, ha az előadást megtekinteni mindenképp érdemes.

Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, Tompa Miklós Társulat. Szörényi Levente – Bródy János – Sarkadi Imre – Ivánka Csaba: *Kőműves Kelemen. A Déva-projekt. Szereplők:* Kányádi Szilárd/Sebestyén Ába, Szilasi Eszter Júlia e.h., Bokor Barna, Tollas Gábor, Korpos András, Galló Ernő, Ördög Miklós Levente, Nagy István, Tompa Klára, Meszesi Oszkár, Kovács Botond, Henn János, Benedek Botond, Barabási Tivadar, Péterfi Arnold e.h. Ruszuly Ervin e.h. **Rendező:** Somogyi Szilárd. **Díszlet-és jelmeztervező:** Túri Erzsébet. **Jelmeztervező munkatársa:** Brassay B. Kinga. **Díszlettervező aszisztens:** Huszár Gábor e.h. **Zenei vezető:** Ila Gábor. **Koreográfus:** Bodor Johanna.

A mező tetején 7 kolozsvári festő

(Részlet a tárlatismertetőből)

A cím, amely alatt most bemutatjuk ezeket a képeket, adott volt: A Mező Tetején helynév, ez az a csehovi hangulatú táj a Szeret közelében (Botoșani megyében), ahol a szervezők jóvoltából egy hetet töltöttünk. [...]

„A mező tetején” jól megragadja azt a szituációt, amelyben a művészek élnek a mai művészeti világban, illetve magának a művészeti világnak a helyzetét is érzékelteti. A modernitás után egy olyan világban próbáljuk jól érezni magunkat, amelyben nem a művészeti fejlődés avantgárd gögje vezet már bennünket, azonban a „semmi új a Nap alatt” pesszimista közérzetét sem akarjuk hagyni eluralkodni felettünk. Egy olyan mezőn kívánunk boldogok és frissek lenni, amely ugyan eddig is létezett, de amelyet folyamatosan újként fedezhetünk fel. A mezőnek nincs teteje, s ez azt sugallja, hogy a művészet mezején a feltörekvés, a fejlődés nem külsőleg kell megtörténni, és nem függőleges irányú, hanem bennünk zajlik, s ennek megfelelően az értékrend is, amelyhez mértén valamiből „csúcs” lesz, nem egy külső kánonnak, hanem belső mértéknek kell megfeleljen.

SZÉKELY SEBESTYÉN GYÖRGY

Teodora Axente: 1984, Nagyszeben. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem doktorandusza, festészet szakon. Egyéni kiállításai mellett számos hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt.

Belényi Szabolcs-István: 1988-ban született Szatmárnémetiben. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem mesteri hallgatója. Számos hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt.

Radu Băieș: 1988, Kolozsvár. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem mesteri hallgatója, festészet szakon. 2005-től rendszeresen részt vesz különböző csoportos tárlatokon.

Gabriel Bica: 1987, Kolozsvár. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem mesteri hallgatója, festészet szakon. Kolozsváron és Jászvásáron vett részt csoportos kiállításon.

Kudor Duka István: 1974, Bánffyújnyad. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem adjunktusa. Egyéni kiállításai mellett számos hazai és nemzetközi kiállításon vett részt (külföldön többek között Magyarországon, Olaszországban, Angliában és Lengyelországban).

Laura Prața: 1984, Kudzsir. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem doktorandusza, festészet szakon. Egyéni kiállításai mellett számos hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt.

Székely Király Bogdan Ioan: 1989, Szatmárnémeti. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem mesteri hallgatója. Számos hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt.

Todor Tamás: 1989, Szatmárnémeti. A kolozsvári Művészeti és Formatervezési Egyetem mesteri hallgatója, festészet szakon. Számos hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt.

Lapszámunkat a kolozsvári Quadro Galériában szeptemberben megnyílt A mező tetején – 7 kolozsvári festő című kiállítás anyagának felhasználásával illusztráltuk.

Időszerű múlt – még mindig?

A mindenkori irányzatváltás mechanizmusa szerint a kánonnal szembeszegülők, az úgynevezett forradalmárok esztétikai és/vagy ideológiai szinten összeütközésbe kerülnek a tradícióval, a szerintük idejét múlt kifejezőmóddal. A meghirdetett kiáltványok mindig a „hogyan tovább?”-ra próbálnak feleletet adni. (Érdekes relikviáknak tűnnek ma ezek az *ars poeticák*, Arisztotelészől Boileau-ig, Goethe-től Marinetti-ig vagy Tzara-ig.) A régít minden esetben felváltja az új – még akkor is, ha az nem más, mint egy még régebbinek az újragondolása. „Torniamo all'antico e sarà un progresso” – visszhangzik Verdi híres jelmondata.

Tény, hogy a stílusváltás – a posztmodern megjelenéséig – olykor heves ellenérzéseket kiváltva, más esetekben békés úton jött létre. A posztmodern azonban nem „jelentette be” önmagát, hanem észrevétlenül beszivárgott, és egyszer csak a kortársak tudtára adta, hogy valamennyien már régóta posztmodernek, anélkül, hogy a legcsekélyebb tudomásuk is lett volna minderről. „Képtelen kiállításaival és csend-koncertjeivel a letűnőben lévő avantgárd gúnyt űzött a művészetből, és előkészítette, tudtán kívül, a posztmodern eklektikát”.¹ És máris itt a csapda: tekintettel arra, hogy mindenfajta metanarratívához szkeptikusan viszonyul, a posztmodern nélkülözi saját történetét (noha az építészek pontosan meg tudják nevezni a Missouri állambeli St. Louis-i robbantás pillanatát, azaz a „történet” kezdetét), sőt, magába foglalja magát a modernizmust is. „Egy mű csak akkor lehet modern, ha mindenkéltől posztmodern. Az így értett posztmodern nem a végnapjait élő, hanem az állandóan születőben lévő modernizmus állapota.”² A jelszó tehát: „anything goes!” – „bármilyen megengedett!”

Vajon milyen mértékben vonatkozhat a fenti megállapítás a különböző válfajú kortárs zenék intézményes keretek között történő tanítására? Egyértelmű, hogy a zenei szakképzés valamennyi szakiránya közül a zeneszerzőszakos diáknak van a legnagyobb esélye a kortárs zenékkal való találkozásra. Ő az, aki idővel valamely típusú kortárs zene aktív művelőjévé; zeneszerzővé válhat.

Ideális értelemben a kortárs zene tanítása az alkotási és oktatási folyamatok egyidejűségét jelenti, és az „alkotva tanítani”,

illetve a „tanítva alkotni” alternatíváit veti föl. Az alkotás azonban időigényes és többnyire intim aktus, amelyet nem biztos, hogy minden alkotó oly mértékben képes tudatosítani, hogy azt közvetlen módon tovább is tudja adni. „Tökéletesen mindegy, hogy hol dolgozom, de föltétlenül magányra van szükségem: senki sem láthat vagy hallhat engem komponálás közben. [...] Néha az egész nap és az éjszaka is úgy múlik el, hogy egy hangot sem írok le, vagy pedig ceruzával a kezemben megpróbálom visszaidézni azokat az első zenei gondolataimat, amelyeket jónak találtam s amelyek azóta elpárologtak a fejemből... Olyan vagyok, mint egy gőzgép, nagy idő kell hozzá, hogy »bemelegedjem« az igazi munkába.”³ – vallja Honegger. Az alkotás tehát ellentmondásos folyamat: a Mester nem kezdhet el komponálni a tanteremben, hogy a tanítvány lépésről-lépésre nyomon követhesse az alkotás folyamatát. Ellenben egy-egy sikeres zeneszerzésóra munkára sarkallhatja a diákot, melynek eredményeként stílusgyakorlatok vagy akár saját kompozíciók is születhetnek.

A zeneszerző-tanítvány számára Mestere – a (!) Zeneszerző – jelenti a kortárs zene közvetlen és elsődleges forrását. Ezzel szemben könnyen előfordulhat, hogy csak alkalmasszerűen, például kortárs zenei hangversenyek keretében csodálkozhat rá akár annak alkotóművészetére, akár más kortárs zenékre, a nagyközönséghez hasonlóan. Ez részben azzal magyarázható, hogy szigorú értelemben csakis az a műalkotás, életmű képezheti tananyag tárgyát, amely korábban a kánon részévé vált. Ez azonban – a legszerencsésebb esetben is – évtizedek kérdése. Maradnak tehát a „klasszikusok” (Palestrina, Bach, Beethoven, esetleg Wagner, Liszt, Bartók stb.), és marad a stílustanulmányok jól bevált módszere a hagyomány és újítás terminusait abszolút értelemben relativizáló posztmodern helyett.

LÁSZLÓFFY ZSOLT

Jegyzetek

¹Vö.: Luc Ferry: *Homo Aestheticus*. Meridiane Kiadó, Bukarest, 1997, 241.

²Jean-François Lyotard: *Válasz a kérdésre: Mi a posztmodern?*

³Arthur Honegger: *Zeneszerző vagyok*. Zeneműkiadó, Budapest.

HOL-

Mo Jen kínai írónak ítélte oda a 2012. évi irodalmi Nobel-díjat a Svéd Királyi Akadémia. Ő az egyik leghíresebb kínai író, neve azonban többször is tiltólistára került a kommunista Kínában. A Nobel-bizottság szerint „a mágikus realizmusával ügyesen keveri a népmesét a történelemmel, a történelmet a kortárs időkkel”. Mo Jen kínai író Guan Moye néven látta meg 1955-ben a napvilágot. Művészneve, melyet első regénye írásakor választott magának, azt jelenti: nem beszél. Munkásságára nagy hatással voltak Gabriel García Márquez művei. Legutóbbi könyvét (*Life and Death Are Wearing Me Out*) állítólag 43 nap alatt írta meg. *Red Sorghum* című első regényéből 1987-ben film is készült, melyet itthon *Vörös cirokmező* címen mutattak be.

Mo Jen a mai kínai irodalom jellegzetes alakja. Az író paraszti származású, alkotásainak állandó témája a falu. Történetei szülőföldjén, a Shandong tartományban található Gaomi megyében fekvő kis faluban játszódnak.

Mo Jen az első kínai állampolgár, aki elnyerte a Nobel-díjat. A legrangosabb

irodalmi elismerés mellé 8 millió svéd korona (mintegy 4 millió lej) is jár.

Vida Gábor *A kétely meg a hiába* című novelláskötetét mutatták be október 18-án a kolozsvári Gaudeamus könyvesboltban. A szerzővel Selyem Zsuzsa beszélgett.

A magyar irodalom művelésében elért kimagasló eredményéért Bán Zsófia író, esszéista, Demény Péter író, költő, Imre Flóra költő, műfordító és Szolláth Dávid irodalomtörténész vehette át a Dery Tibor Alapítvány díját október 19-én Budapesten. A Dery Tibor Alapítvány az író özvegyének végakarataiból jött létre, aki vagyonát a magyar államra hagyta, azzal a feltétellel, hogy annak értékesítése után a befolyt összeg kamataiból kimagasló irodalmi tevékenységű művészeket díjazzanak. Az első Dery-díjat 1984-ben adták át, mára több százan részesültek ebben az elismerésben.

A Kolozsvár Társaság és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség szervezésében október 23-án, az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából koszorúzásra került sor a kolozsvári Sétatéren felál-

lított '56-os emlékműnél. A forradalmi események emlékére a Társaság irodalmi napokat tartott: bemutatták Kántor Lajos *Golyószórásban, repülőszőnyegen* című, Lászlóffy Aladáról szóló könyvét, valamint Várady Emese *Tartozás* című posztumusz kötetét.

Közös projektet indított az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) és a Marosvásárhelyi Rádió Magyar Adása: 12 kortárs erdélyi magyar költő 12-12 verse hangzik el egy-egy hónap hétvégein a rádió magyar adásában, Gyéresi Júlia színművész előadásában. A hanganyag CD-n is megjelenik majd. A kísérletben részt vevő szerzők: Karácsonyi Zolt (2012 augusztus), László Noémi (2012 szeptember), Király Zoltán (2012 október), Farkas Wellmann Éva (2012 november), Orbán János Dénes (2012 december), Egyed Emese (2013 január), Fekete Vince (2013 február), Farkas Wellmann Endre (2013 március), Lövétei László László (2013 április), Gáll Attila (2013 május), Muszka Sándor (2013 június), Papp Attila Zsolt (2013 július).

-MI

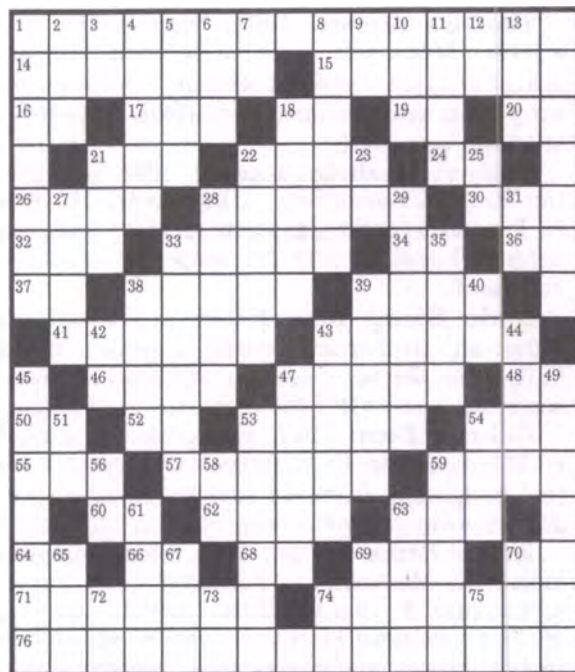
Dicséret

VÍZSZINTES

1. *Fénelon aforizmája; első rész.* 14. Ceruzairást gumiz. 15. Nálam lentebbi helyen. 16.... ovo; eleve. 17. Hurka burka. 18. Szén, nitrogén. 19. Gerlefej! 20. A földszintre. 21. Jó a szeme. 22. Álmosan tátog. 24. Nösténye a kanca. 26. Ritka férfinév. 28. Angol hadvezér, Cromwell veje. 30. Sűrű párásság a levegőben. 32. Szótoldalék. 33. Belgrád hegye. 34. Páros nyíl! 36. Azonos betűk. 37. Csak félig! 38. Penge, angolul. 39. Papírra vet. 41. Arra a helyre jegyző. 43. Épület nyitott része. 46. Öreg férfi falusias megszólítása. 47. A társadalmi formákra keveset adó. 48. Téli sport. 50. Tova. 52. A föld irányába. 53. Habos szeszes italt tartalmazó (hordó, kann) – régies szóval. 54. Nagy szüreti edény. 55. Ruhát vízben tisztít. 57. Amit megzötyköltek. 59. Sportszermárka. 60. Szigetlakó nép. 62. Újzűst. 63. Távbeszélő, röviden. 64. Sír, népies szóval. 66. Klasszikus kötőszó. 68. Vállalati forma (rövidítés). 69. Orosz férfinév. 70. Személyes névmás. 71. Porciózó. 74. Fiókot a helyére taszít. 76. *Fénelon aforizmája; második, befejező rész.*

FÜGGŐLEGES

1. Tenger Ausztrália partjainál. 2. Német sörmárka. 3. Korrovidítés. 4. Rángat. 5. Apró ólomgolyó, népiesen. 6. Zavart olé! 7. Rakamaz határai! 8. ... Tikaram; brit popénekesnő. 9. A fordítottja is igekötő. 10. Klubigazolványa van. 11. Ennivaló. 12. Bemártó! 13. Énekelhető vers. 18. Baranyai patak. 21. Maró vegyület. 22. Özönlő, zúduló. 23. Állóvíz. 25. Cselekvés mozgatórugója. 27. Hóhér. 28. Nemi jellegű. 29. Győzelem a meccsen. 31. Társaságuk. 33. Másképp, latinul. 35. ... Neeson; filmszínész. 38. A föníciai mitológia főistene. 39. Megtörténhet. 40. Orsó közepel! 42. Deutérium, trícium. 43. Ünnepi sütemény. 44. Megtalálja a foltját! 45. Elszakad az élbolytól. 47. Gyümölcsfát nemesít. 49. Addsz! 51. Lásd ott!; röviden. 53. Fekete anyag. 54. Csónakgerinc. 56. Nemzetközi mértékegység-rendszer. 58. Aszomszédba. 59. Szépre-jóra tanít. 61. Mitikus monda. 63. Színültig. 65. A közelemben. 67. Tengeri halfajta. 69. A bani váltja. 70. Taszít, csúsztat. 72. Annyi mint, röviden. 73. A mélybe. 74. *Brassói Lapok*, röviden. 75. Egy szál palánta.

A *Helikon* 20. számában közölt *Strozzi* című rejtély megfejtése: *Angyali üdvözlét; Betsabé Dávid előtt.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta NAGY MÁRIA

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Nemzeti
Kulturális
Alap

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.

Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția *Helikon* susține și promovează municipiul la titlul de Capitală culturală europeană. Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelművészetek
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tárdelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 377, villámposta: kvar.helikon@gmail.com
A *HELIKON* alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro